

Kestävän elämäntavan oppiminen

Kestävä kehitys opetukseen,
arkikäytäntöihin ja toimintakulttuuriin

OPETUSHALLITUS

Käsikirja kouluille ja oppilaitoksille:

KESTÄVÄN ELÄMÄNTAVAN OPPIMINEN

Kestävä kehitys opetukseen,
arkikäytäntöihin ja toimintakulttuuriin

Marja-Leena Loukola

OPETUSHALLITUS

Tekijä:

Marja-Leena Loukola

Ideointiin osallistuneet:

Katri Kalske

Elina Pilke

Laura Räsänen

Hanna Saarinen

Reetta Salminen

Suomen kestävän kehityksen toimikunnan koulutusjaosto

Artikkelien kirjoittajat:

Anu Salo

Lena Ahlroth

Kim Suomalainen ja Markku Tossavainen

Anita Lallo

Arja Korhonen ja Eira Bani

Laura Räsänen

Raija Taider

Mette Godenhjelm

Soili Paavola

Lea Houtsonen

www.edu.fi/julkaisut

www.edu.fi/teemat/keke

© Opetushallitus ja tekijät

Taitto Mainostoimisto Avenue Oy

ISBN 978-952-13-3418-4 (nid.)

ISBN 978-952-13-3419-1 (pdf)

Painopaikka Yliopistopaino Oy, Helsinki 2007

KÄSIKIRJAN KÄYTTÄJÄLLE

Koulujen ja oppilaitosten tulee kasvattaa kansalaisia, jotka osaavat ja haluavat muuttaa kestävämpiä toimintatapoja ja rakentaa kestävää tulevaisuutta. Tämän käsikirjan tarkoitus on tarjota ideoita kestävä kehityksen opetukseen ja sitä täydentävän ja konkretisoivan toimintakulttuurin kehittämiseen.

Kestävän elämäntavan oppiminen – Kestävä kehitys opetukseen, arkikäytäntöihin ja toimintakulttuuriin on tarkoitettu ensisijaisesti peruskoulujen, lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten johdolle, opettajille ja koko muulle henkilöstölle sekä koulutuksen järjestäjille. Se johdattaa myös opiskelijoita tiedonlähteille.

Käsikirjassa kuvataan lyhyesti prosessia, jonka kautta koulun ja oppilaitoksen oma kestävä kehityksen ohjelma rakentuu. Kirjaan on koottu keskeisimmät lähteet, joissa on ohjausta, tarkistuslistoja, työkaluja ja kriteereitä ohjelman laatimiseen.

Käsikirja sisältää runsaasti ideoita toimintatapojen kehittämiseen. Ideat esitellään teemoittain. Ensin kuvataan lyhyesti teeman sisältöä ja merkitystä ja sen jälkeen esitellään lähdeaineistoja, joista saa helposti kootuksi ideoita opetuksen ja arkikäytäntöjen kehittämisen tueksi. Lähdeaineistoiksi on valittu vain ilmaisia, Internetistä löytyviä lähteitä.

Kouluissa ja oppilaitoksissa on kehitetty monia hyviä tapoja opiskella kestävä kehitystä ja muuttaa arjen toimintatapoja vastaamaan opittua. Käsikirja välittää koulujen ja oppilaitosten kokemuksia kestävä kehityksen edistämistyöstä.

Marja-Leena Loukola
Opetusneuvos
Opetushallitus

SISÄLLYS

1. KOULUTUS AVAINASEMASSA KESTÄVÄN TULEVAISUUDEN RAKENTAMISESSA	6
Kasvatuksen ja koulutuksen päämäärä	6
2. MITEN TULLAAN KESTÄVÄÄ KEHITYSTÄ EDISTÄVÄKSI KOULUKSI JA OPPILAITOKSEKSI	8
Kestävää kehitystä edistävä koulu tai oppilaitos	8
Oppimispolku	9
Toimintakulttuuri	9
Kestävän kehityksen ohjelma	10
Yhteiskunta oppimisympäristönä	12
3. IDEOITA TOIMINTATAPOJEN KEHITTÄMISEEN TEEMOITTAIN	13
Jätteet	13
Energia	14
Kulutus	16
Ruoka	18
Vesi ja vesistöt	19
Terveys ja hyvinvointi	20
Yhdenvertaisuus ja syrjinnän ehkäisy	21
Osallistava toimintakulttuuri	22
Koulurakennus	23
Koulupiha	24
Liikkuminen	24
4. VOIMAA KUMPPANUUDESTA	26
Kunnallinen yhteistyö	26
Yhteistyö ympäristötoimen kanssa	27
Yhteistyö maankäytön suunnittelijoiden kanssa	27
Yhteistyö kulttuuritoimen ja kirjastojen kanssa	28
Yhteistyö paikallismedian kanssa	29

Yhteistyö nuorisotoimen kanssa	29
Yhteistyö sosiaali- ja terveystoimen kanssa	30
Metsäyhteistyö	30
Maatilayhteistyö	31
Luontokouluyhteistyö	32
Työelämäyhteistyö	32
Yhteistyö järjestöjen kanssa	33
Globaali yhteisvastuu	34
5. VASTUUKYSYMYKSET KOULUN ULKOPUOLISESSA TOIMINNASSA	35
6. KOULUJEN KOKEMUKSIA	36
Keke-työn organisoiminen suuressa oppilaitoksessa	36
Ympäristöraadin koko kuntaa koskeva ympäristöteko	39
Kiertävä luontokoulu	41
Kuvitettu ja kuviteltu aika pohjoisessa	44
Kansainvälinen yhteistyö sosiaalisen vastuun herättäjänä	46
Vanhemmat opiskelijat opettavat nuorempia tuntemaan luontoa	47
Sosiaalinen kestävyys ja vertaissovittelu	49
Osallistumisen aktivointi osa lukiokoulutusta	49
Maankäytön suunnitteluun osallistuminen	50
Kansainvälinen toiminta avaa näköaloja ympäristökysymysten globaalille ymmärtämiselle	53
7. VERKOSTOJA	55
8. VELVOITTEET KESTÄVÄN KEHITYKSEN KASVATUKSEN VAHVISTAMISELLE	56
Valtakunnalliset opetussuunnitelmien perusteet	56
Muut velvoittavat asiakirjat	57
9. STRATEGIOIDEN TOIMEENPANO	59
Strategioiden keskeisiä kehittämiskohteita	59
Visiona kestävä elämäntapa kestävässä yhteiskunnassa	60

1. KOULUTUS AVAINASEMASSA KESTÄVÄN TULEVAISUUDEN RAKENTAMISESSA

Jatkuvan tuotannon ja kulutuksen sekä väestön kasvun seurauksena maapallon kantokyky on ylittynyt 1980-luvulta alkaen. Ympäristön tilan huonontuminen vaikuttaa ihmisten hyvinvointiin, kulttuuriin, luonnon monimuotoisuuteen ja talouteen. Hyvinvoinnin turvaaminen luonnon kantokyvyn rajoissa on haaste, johon on löydetty uusia ratkaisuja niin paikallisella tasolla kuin kansainvälisestikin. Ratkaisujen löytämistä, toteutusta ja vaikutusten seuranta ei voi osoittaa yhteiskunnassa vain joillekin sektoreille. Tarvitaan kaikkien toimijoiden panostusta omilla toimialoillaan ja yhteistyötä eri toimijoiden kesken. Vastuu kestävästä tulevaisuudesta on yhteinen ja se toteutuu yksilöiden, erilaisten yhteisöjen ja yhteiskuntien hoitaessa oman osuutensa.

Kasvatus ja koulutus ovat avainasemassa ympäristötietoisuuden lisäämisessä ja kestäväan elämäntapaan oppimisessa. Koulujen ja oppilaitosten tehtävä on huolehtia, että kaikenikäisillä kansalaisilla on sellaisia tietoja, taitoja, valmiuksia ja näkemyksiä, että kestäväan ja oikeudenmukaisen tulevaisuuden rakentaminen ja kestäväan elämäntapaan sitoutuminen onnistuvat. Tarvitaan uusia kestävyuden ymmärtämiseen perehdyttäviä oppisisältöjä ja opetusmenetelmiä sekä arkikäytäntöjen arvioimista ja kehittämistä. Tarvitaan toimintakulttuuria, jossa kestävä elämäntapa tulee todelliseksi ja jossa sen kehittämiseen harjaannutaan.

Kasvatuksen ja koulutuksen päämäärä

Kestäväan kehityksen kasvatuksen ja koulutuksen visiona on kestäväan elämäntapaan sitoutuneet kansalaiset, joiden tietoja, taitoja ja motivaatiota kartutetaan kaikkeen kasvatukseen ja koulutukseen sisäänrakennetulla kestäväan kehityksen kasvatuksella.

Opetussuunnitelmien perusteiden mukaan päämääränä on

- lisätä ymmärrystä ihmisen hyvinvoinnin, talouden ekotehokkuuden ja ympäristönsuojelun välisestä yhteydestä
- lisätä ymmärrystä omasta kulttuuriperinnöstä, erilaisista kulttuureista, ihmisryhmien välisen luottamuksen edellytyksistä ja oikeudenmukaisuudesta sekä kehittää valmiuksia kulttuurien väliseen ja kansainväliseen vuorovaikutukseen
- lisätä valmiuksia havaita muutoksia luonnossa, yhteiskunnassa ja ihmisen hyvinvoinnissa ja selvittää niiden syitä ja seurauksia sekä omassa elinympäristössä että globaalilla tasolla
- saada aikaan muutoksia arkikäytännöissä ja sitoutumista kestävään elämäntapaan
- lisätä valmiuksia ja motivaatiota osallistumiseen ja vaikuttamiseen kansalaisena sekä työyhteisön ja muiden yhteisöjen jäsenenä
- tuottaa koulutusaloittain ammatillista osaamista, joka luo edellytyksiä kunkin tuotannonalan muuttamiselle kestävämmäksi.

Tulevaisuuden rakentaminen samanaikaisesti ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestäville ratkaisuille vaatii kokonaisuuksien hahmottamista ja ymmärtämistä. Se edellyttää laajaa tietopohjaa yhteiskunnan, elinkeinoelämän ja luonnonympäristön toiminnasta, päätöksenteosta ja kansalaisen vaikutusmahdollisuuksista. Se edellyttää myös kykyä ja rohkeutta arvioida nykykäytäntöjä kriittisesti ja uudistaa toimintatapoja yksityiselämässä, oppilaitoksissa, yhteiskunnallisessa toiminnassa, työssä ja vapaa-ajan ympäristöissä. Kestävän tulevaisuuden rakentajilla tulee olla näkemys muutostarpeiden mittavuudesta ja eettinen vastuu kansallisesta ja globaalista tasa-arvosta ja hyvinvoinnin jakautumisesta. Tarvitaan monipuolisia tiedonhankintataitoja, ongelmanratkaisutaitoja, kommunikaatitaitoja, kriittistä ja innovatiivista ajattelua sekä kykyä eri intressien yhteensovittamiseen ja ristiriitojen käsittelyyn.

2. MITEN TULLAAN KESTÄVÄÄ KEHITYSTÄ EDISTÄVÄKSI KOULUKSI JA OPPILAITOKSEKSI

Kestäväää kehitystä edistävä koulu tai oppilaitos

Kestäväää kehitystä edistävä koulu tai oppilaitos kartuttaa koko työyhteisön laatiman suunnitelman mukaisesti kestävään elämäntavan omaksumiseen tarvittavia tietoja, taitoja ja valmiuksia. Suunnitelma pohjautuu opetussuunnitelmaan sekä paikallisiin olosuhteisiin ja yhteistyökumppaneiden kautta avautuviin mahdollisuuksiin. Suunnitelmallisesti luokalta toiseen ja koulumuodosta toiseen etenevä opetus sekä sitä täydentävä ja konkretisoiva toimintakulttuuri takaavat kansalaisille perusvalmiudet kestävään elämäntapaan ja kestävään tulevaisuuden rakentamiseen.

Kuva: Marija-Leena Loukola.

Vihreä lippu on päiväkotien, koulujen ja oppilaitosten ympäristöohjelma. Ohjelmaan ainakin lukuvuodeksi sitoutuneet ja kriteerit täyttävät koulut saavat ohjelman tunnuksen, vihreän lipun. Kuvassa Espoon Martinkallion koulu.

Oppimispolku

Prosessi kohti kestävästä kehitystä edistävää koulua tai oppilaitosta lähtee opetussuunnitelman ja vuosisuunnitelmien yhteisestä suunnittelusta. Työyhteisöön kuuluu koulun tai oppilaitoksen koko henkilöstö, oppilaat ja opiskelijat sekä mahdollisesti myös vanhemmat ja keskeiset sidosryhmät, ja yhdessä se

- pohtii, millaisten oppisisältöjen kautta kestävä kehityksen kysymyksiin juuri heidän omassa koulussaan tai oppilaitoksessaan olisi hedelmällistä tarttua
- pohtii, mitä mahdollisuuksia ja haasteita paikallisyhteisö tarjoaa
- ottaa selvää, mitä oppijat ovat jo aiemmin oppineet ja millaisia kiinnostuksen kohteita heillä on
- tunnistaa jo opetuksessa toteutuvat hyvät sisällöt
- tekee kaikkia oppiaineita koskevan kokonaissuunnitelman läpi koulun etenevästä kestävä kehityksen oppimispolusta eli päättää millaisten sisältöjen kautta työyhteisössä opitaan ymmärtämään kestävyden periaatteet ja niiden sovellus arjessa
- tekee suunnitelman oppiaineiden välisestä yhteistyöstä ja yhteistyön toteuttamisen edellyttämistä käytännön järjestelyistä
- tekee suunnitelman arkikäytäntöjen muuttamisesta ja sopii muutosten ja niiden seuraamisen vastuuhenkilöt
- tekee suunnitelman, missä teemoissa koulu hakeutuu yhteistyöhön koulun ulkopuolisten tahojen kanssa, ja vastuutttaa yhteistyön käytännön suunnittelijat
- päättää, milloin oppimispolun toteutumista arvioidaan ja tavoitteita sekä keinoja tarkennetaan arvioinnin tulosten pohjalta.

Toimintakulttuuri

Koulun toimintakulttuuri tukee tai pahimmillaan estää kestävä elämäntavan oppimista. Toimintakulttuurin rakenteita ja käytäntöjä tulee tarkastella kriittisesti. Toimintakulttuurin kehittämässä on oleellista johdon sitoutuminen kehittämistyöhön ja vastuiden määrittely. Työyhteisö pohtii

- toteutuvatko teoriassa opitut asiat oman koulun tavassa toimia arjessa ja juhlissa

- miten pelisäännöt syntyvät ja miten niitä kehitetään
- millaisia osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia eri henkilöryhmillä, oppilailta, vanhemmilla ja erilaisilla sidosryhmillä on
- miten yhteistyö ja vuorovaikutus toimivat ja millaisia rakenteita ja paikkoja kohtaamiselle on kehitetty
- miten vastuut on jaettu oppilaitoksessa sekä kunnan tasolla ja eri yhteistyötahojen kanssa
- miten paikallisyhteisö ja paikalliskulttuuri näkyvät toimintakulttuurissa
- miten muualta tulleiden kulttuureihin tutustutaan ja miten kulttuurien monimuotoisuus ilmenee arjessa
- millaisia ovat koulumatkoihin ja harrastustoimintaan liittyvät käytänteet jne.

Toimintakulttuurin kuvaus on osa vuosisuunnitelmaa. Siihen kirjataan, kuka vastaa eri osa-alueista sekä miten kehittämistoimenpiteitä käynnistetään ja toteutumista arvioidaan.

Kestävän kehityksen ohjelma

Kestävän kehityksen ohjelma perustuu oppimispolun ja toimintakulttuurin nykytilan arviointiin ja kehittämistoimenpiteistä sopimiseen. Työyhteisö tekee suunnitelman kehittämistyön kohteista ja päättää, minkä osa-alueen tai osa-alueiden kehittämisestä lähdetään liikkeelle. Päätetään tavoitteista ja toimenpiteistä, resursseista, aikataulusta ja vastuutetaan henkilöitä. Päätetään myös palautteen keruusta ja arvioinnista.

Tavoitteena on, että kaikilla kouluilla ja oppilaitoksilla on vuonna 2010 oma kestävän kehityksen toimintaohjelma ja että vuonna 2014 jo 15 prosenttia kouluista ja oppilaitoksista on saanut ulkoisen tunnuksen tai sertifiikaatin kestävän kehityksen toiminnastaan. Kestävän kehityksen ohjelma on osa toiminta- ja taloussuunnitelmaa ja laadunhallintaa (OPM, 2006 ja Kestävän kehityksen toimikunnan koulutusjaosto, 2006).

Kestävän kehityksen ohjelman toteuttaminen perustuu jatkuvaan parantamiseen. Jos koulu tai oppilaitos on tehnyt työn OKKA-säätiön ympäristökriteereiden mukaan, se voi tilata ulkoisen auditoinnin ja saada oppilaitosten ympäristösertifikaatin.

Kestävän kehityksen ohjelman laatimiseen on käytettävissä monia ohjeita, tarkistuslistoja, työkaluja ja kriteereitä:

- Edu.fi osoitteessa www.edu.fi/teemat/keke > Opetus ja arki > Opetus ja toimintakulttuuri tukemaan toisiaan > Koulun kestävän kehityksen ohjelman luominen
- Tukimateriaali ammatillisen koulutuksen kestävän kehityksen edistämiseen osoitteessa www.edu.fi/julkaisut/kohtik_11_12_06.pdf.
- Vihreä lippu osoitteessa www.vihrealippu.fi
- Oppilaitosten ympäristösertifiointi osoitteessa www.koulujaymparisto.fi
- Kuntien kestävän kehityksen sivut, joissa on tietoa mm. paikallisagendoista ja kuntien ympäristöohjelmista osoitteessa www.kunnat.net > Yhdyskunta, tekniikka ja ympäristö > Kestävä kehitys.

Monien kuntien, koulujen tai oppilaitosten kotisivuilla on omia, paikallisiin olosuhteisiin soveltuvia ohjeita kestävän kehityksen ohjelman tekemiseksi. Esimerkiksi Oulussa (www.ouka.fi/ymparisto/keke/index.htm) ja Tampereella (www.tampere.fi/kestavakehitys/index.html) on omat ohjeensa.

Yhteiskunta oppimisympäristönä

Oppimisympäristön laajentaminen koulun tai oppilaitoksen ulkopuolelle tuo runsaasti uusia mahdollisuuksia soveltaa opittua, hankkia tietoja ja saada kokemuksia yhteistyöstä. Paikallisyhteisön erilaisiin toimijoihin ja ympäristöihin tutustuminen antaa realistisen pohjan tulevaisuuden visioinnille. Virtuaaliset kontaktit mahdollistavat monimuotoista yhteydenpitoa paikallisyhteisöön ja kauemmaksikin.

Toiminnan paikallisyhteisössä ja yhteistyön erilaisten toimijoiden kanssa tulee olla osa opetussuunnitelman mukaista opetusta, kestävän kehityksen oppimispolkuun kuuluvaa opiskelua. Kontaktien luominen ja yhteistyön muotojen suunnittelu paikallisten toimijoiden kanssa vaativat aikaa ja monenlaista selvitystyötä. On tärkeää, että kaikki osapuolet ovat tietoisia yhteistyön merkityksestä, päämääristä ja eduista.

3.

IDEOITA TOIMINTATAPOJEN KEHITTÄMISEEN TEEMOITTAIN

Toimintatapojen kehittäminen on pitkäjänteistä työtä. Tuloksiin pääsy helpottuu, kun valitaan vain yksi tai kaksi uutta teemaa lukuvuodessa kehittämistyön kohteeksi. Seuraavassa on esitelty teemottain lähdeaineistoja, joista saa helposti kootuksi ideoita opetuksen ja arkikäytäntöjen kehittämiseen.

Jätteet

Kulutuksen kasvu näkyy jatkuvasti kasvavina jätemäärinä. Jätteen synnyn ehkäisy ja käyttökelpoisen materiaalin kierrättäminen ja uudelleenkäyttö ovat keinoja vähentää koulun tai oppilaitoksen ympäristökuormitusta.

Kunnat ovat jätelain mukaan velvollisia neuvomaan jäteasioissa. Usein työ on delegoitu jätehuoltoyhtiöille. Kysymällä kunnasta selviää, miten jätehuolto omalla alueella toimii ja miten lajittelua voi koulussa tehostaa. Monilla kunnilla ja jätehuoltoyhtiöillä on hyvät nettisivut lajittelun ja kierrätyksen helpottamiseksi. Vierailu jätteenkäsittelylaitoksessa tai jätettä raaka-aineena käyttävissä tuotantolaitoksissa avaa näkymiä jättekysymykseen.

- Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunnan YTV:n sivuilta löytyy **Jäteopas kouluille ja oppilaitoksille** www.ytv.fi/FIN/jatehuolto/kiinteiston_jatehuolto/oppilaitoksissa/etusivu.htm.
- **Jätteen synnyn ehkäisyn** sivusto sisältää jätteen vähentämiseen ja kestäväan kuluttamiseen liittyvää tietoa ja opetusmateriaalia osoitteessa www.fiksu.net, ja samaan aihepiiriin liittyvää aineistoa on myös osoitteessa www.ymparisto.fi > Minä ja ympäristö ja > Ympäristönsuojelu > Jätteet ja jätehuolto.

- **Lajittelun** käytännöt vaihtelevat alueittain. Ohjeita kierrätykseen löytyy mm. osoitteista
www.pirkanmaan-jatehuolto.fi/ (Pirkanmaa),
www.kiertokapula.fi/neuvonta_lajittelu-ohjeet.php (Häme),
www.turunseudunjatehuolto.fi/etusivu > Kodin jätteet (Turku),
www.ytv.fi/FIN/jatehuolto/lajittelu/kodeissa/etusivu.htm
 (pääkaupunkiseutu).
- Vinkkejä **kompostointiin** löytyy esimerkiksi Kiertokapulan sivuilta www.kiertokapula.fi/neuvonta_kompostointi.php.
- **Ongelmajätteistä** löytyy runsaasti tietoa. Esimerkiksi Jätelaitosyhdistys pitää yllä sivustoja www.ongelmajate.fi/. Samoilla nettisivuilla on myös keräyspisteiden hakukone.
- Kierrätyskeskukset ja kirpputorit mahdollistavat **uudelleen-käyttöä**. Esimerkiksi sivuilla www.vuolanne.net/kirpputorit on kirpputorien osoitteita.
- **Kierrätysmateriaalin hyödyntämiseen** löytyy vinkkejä esim. Pääkaupunkiseudun kierrätyskeskuksen sivuilta www.kierratyskeskus.fi/askartelu/index.php ja valokuvia osoitteesta www.uusi-elama.info > Materiaalit > Valokuvia > Uusiovalokuvia. Ideoita kierrätyksen hyödyntämiseen kädentaidoissa löytyy osoitteesta www.kaspaikka.fi/keke/.

Energia

Fossiilisten polttoaineiden korvaaminen ympäristön kannalta kestäväillä vaihtoehdoilla ja energian säästävä käyttö ovat lähitulevaisuuden suuria haasteita. Energian käytön kriittinen tarkastelu ja energian kulutuksen vähentämismahdollisuuksien etsintä ovat välttämättömiä jokaisen henkilökohtaisessa elämässä, kouluissa ja oppilaitoksissa ja yhteiskunnan kaikilla sektoreilla. Pienistäkin säästöistä summautuu suuria vaikutuksia ajan myötä.

- Tietoa **oman kunnan energian tuotannosta, käytöstä ja säästötavoitteista** löytää useimpien kuntien kotisivuilta. Myös tulevaisuuden suunnitelmat esimerkiksi uusiutuvien energianlähteiden käyttöönotosta löytyvät kunnan aineistoista. Koulun kiinteistönhoidosta vastaavien henkilöiden kanssa kannattaa sopia siitä, miten tiedot oman koulun energiankulutuksesta saadaan käyttöön.
- Paikalliset energiayhtiöt antavat **neuvoja energia-asioissa**. Tutustuminen energiayhtiön toimintaan avaa näkökulmia paikalliseen energian tuotantoon. Energiatoimistot ovat energiansäästön ja uusiutuvan energian alueellisia ja paikallisia asiantuntijoita. Energiatoimistot löytyvät osoitteesta www.motiva.fi/fi/linkit/energialinkit/energiatoimistot/.
- **Energian säästämisestä kouluissa** on tietoa sekä ideoita ja esimerkkejä Motivan sivuilla osoitteessa www.motiva.fi/fi/yjay/koulutjapaivakodit/.
- **Vihreään sähköön vaihtaminen** on mahdollista asuinpaikasta riippumatta. Koulu voi pyrkiä vaikuttamaan siihen, että siellä käytetty sähkö olisi ekosähköä. Tietoa ekosähköstä ja siihen vaihtamisen toteuttamisesta on osoitteessa www.vaihdavirtaa.net.
- Energiaan liittyviä **opetusaineistoja ja tehtäviä** löytyy osoitteesta www.edu.fi/teemat/keke > Teemat > Energia ja > Ilmastomuutos ja > Liikenne ja > Ekotehokas tuotanto.
- Tietopaketti **ilmastonmuutoksesta** ja sen hidastamiseen tähtäävistä toimista löytyy osoitteesta www.ilmasto.org sekä www.ymparisto.fi > Ympäristönsuojelu > Ilmastomuutoksen hillitseminen.

Opiskelijat ovat itse suunnitelleet ja toteuttaneet matkailu- ja ravitsemisyksikkö Savonian sähkönsäästöön opastavat huumoripitoiset seinäkyltit.

Kulutus

Kestävien kulutusvalintojen tekeminen on keskeistä kestävän tulevaisuuden rakentamisessa. Yksittäisten ihmisten ja erilaisten yhteisöjen valinnat vaikuttavat siihen, mitä tuotetaan. Suosimalla kestävästi tuotettua ja pitkään kestävää edistetään ekotehokasta tuotantoa.

Kulutusvaihtoehtojen kestävyuden vertailu ei ole aina helppoa, mutta aiheeseen kannattaa perehtyä.

- Koulun hankinnat tehdään usein keskitetysti koko kunnan tasolla. Koulussa tehtävillä valinnoilla ja hankintakriteereillä voi vaikuttaa koko kunnan hankintojen ympäristömyötävyyteen. On tärkeää, että jo tarjouspyynnöissä edellytetään tietoa ympäristövaikutuksista. **Ympäristönäkökohtien huomioimisesta hankinnoissa** löytyy tietoa esimerkiksi osoitteesta www.hymonet.com/hymonet.

- Tietoa **ympäristömyötäisestä kuluttamisesta** löytyy esimerkiksi Kuluttajaviraston kokoamasta Eko-ostajan oppaasta. Linkki oppaaseen avautuu Kuluttajaviraston pääsivulta www.kuluttajavirasto.fi.
- **Ekotehokkuudesta** ja tuotteiden ympäristövaikutusten vähentämisestä on koottu tietoa osoitteeseen www.jly.fi/ekoteho sekä sivuille www.ymparisto.fi > Yritykset ja yhteisöt > Ekotehokkuus.
- Oppilaitoksille tarkoitettu parhaan käytännön malli sisältää **käytännölliset tarkistuslistat**: www.ytv.fi/FIN/fiksu/toissa/oppilaitokset/etusivu.htm.
- Hyvä kestävä kuluttamista käsittelevä aineisto on Kati Vähä-Jaakkolan **Ekotehokkuus ja kohtuus koulussa** osoitteessa <http://arkisto.sll.fi/kestava/ktv.pdf>.
- Luonto-Liiton [Kaventajat.fi](http://www.kaventajat.fi) sisältää ideoita **kulutustottumusten kaventamisesta** kestävämpään suuntaan: www.kaventajat.fi.
- Suomen Kuluttajaliitto on vuoden 2007 alussa aloittanut uuden Eettisyys esiin -projektin, jossa Internetiin kootaan tietoa **eettisestä kuluttamisesta**. Tietokanta on osoitteessa <http://www.eettinenvalinta.fi>.
- **Reilu kauppa** huomioi tuotannon eettisyyden. Reilun kaupan merkki takaa, että kehitysmaiden viljelijät ja työntekijät saavat tuotteistaan oikeudenmukaisen korvauksen. Lisää tietoa saa osoitteesta www.reilukauppa.fi.
- Kulutukseen liittyviä **opetusaineistoja ja tehtäviä** löytyy osoitteista www.edu.fi/teemat/keke > Teemat > Kulutus.
- Kulutukseen ja arjen valintoihin liittyviä **aineistoja** löytyy osoitteesta www.ymparisto.fi > Ympäristönsuojelu > Kestävä kulutus ja tuotanto sekä > Minä ja ympäristö.

Ruoka

Ruokailuun liittyvä materiaalivirta alkaa ruokatarvikkeiden tuotannosta ja jalostuksesta, jatkuu kuljetuksina ja ruuan valmistuksena ja päättyy ruokailuun liittyvinä käytänteinä ja jätteiden käsittelyinä. Se muodostaa keskeisen osan kotitalouksien ja koulujen materiaali-
virroista. Ruokailuun liittyviä käytänteitä kehittämällä voidaan vähentää sekä kotitalouksien että oppilaitosten ympäristökuormitusta. Mittava haaste on oppia ymmärtämään, minkälainen yhteys ruualla on kulttuuriin ja ruuan tuotannolla maisemaan ja ympäristöön. Myös kotieläinten hyvinvointiin liittyvät kysymykset ovat tärkeitä.

- Kunnan päättäjäille voi tehdä aloitteen **lähi- ja luomuruuan** suosimisesta hankinnoissa. Lähiruuasta saa tietoa Marttojen sivuilta www.martat.fi/neuvonta/ymparisto/ilmasta_iloa/lahiruoka/ ja luomuruuasta www.finfood.fi/luomu.
- **Ympäristöystävällisistä retkieväistä** kerrotaan Metsähallituksen Luontoon.fi-verkkopalvelussa www.luontoon.fi > Erityispalvelut > Koululais- ja lapsiryhmille > Hyvän mielen eväsohjeet ja **reilun kaupan** tuotteista osoitteessa www.reilukauppa.fi.
- Ruokaan liittyviä **opetusaineistoja ja tehtäviä** löytyy osoitteesta www.edu.fi/teemat/keke > Teemat > Ruoka.

Kuva: EkoCentria

Savon ammatti- ja aikuisopiston matkailu- ja ravitsemisalalla huomioidaan kestävä kehityksen näkökulma myös ruokatarjoilussa. Asiakkaille ulkona päreeältä tarjottava luomukasviskeitto, syötävä ruiskuppi, ekologiset tarjoiluvälineet ja hyvin hoidettu jätteiden lajittelumahdollisuus viestivät ympäristövastuullisesta toiminnasta.

Vesi ja vesistöt

Puhdas vesi ja sen riittävyys ovat elämän perusedellytys. Se on luonnonvara, jonka riittämättömyys aiheuttaa tuhoja ja konflikteja eri puolilla maailmaa. Toisaalta rankkasateet ja tulvat pilaavat vesiä ja aiheuttavat tuhoja. Sekä pohja- että pintaveden puhtaus ovat koko luomakunnan hyvinvoinnin perusta.

- **Koulun käyttämän veden** alkuperään, puhdistukseen, käyttöön ja jäteveden puhdistukseen liittyviä tietoja löytyy kunnasta. Kouluun asennetut vesimittarit paljastavat veden kulutuksen, ja mittareita seuraamalla voidaan todentaa säästötoimien vaikutus. Lämmintä vettä säästämällä säästetään myös merkittävästi energiaa.
- **Vesistöjen tilaan ja vesien suojeleluun** liittyviä aineistoja löytyy kunnan ympäristötoimesta. Kun tutkitaan paikallisia vesistöjä tai osallistutaan niiden kunnostamiseen, yhteistyö ympäristöhallinnon edustajien kanssa on tärkeää. Ympäristöhallinnon verkkopalvelussa osoitteessa www.ymparisto.fi on tietoa Suomen vesistöjen tilasta ja hoidosta sekä vesivarojen käytöstä. Saman osoitteen kautta löytyy alueellista ja paikallista tietoa alueellisten ympäristökeskusten sivuilta.
- Veteen liittyviä **opetusaineistoja ja tehtäviä** on osoitteessa www.edu.fi/teemat/keke > Teemat > Vesi.
- Elämän vesi - veden kiertokulku -ympäristökasvatushankkeessa tuotettiin **oppimateriaalia vesiopetukseen**. Materiaali soveltuu parhaiten vuosiluokille 5–9, ja se on osoitteessa www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=159717&lan=fi.

Tutkivaa opiskelua ENSI-hankeessa (Environment and School Initiatives).

Terveys ja hyvinvointi

Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen ovat moniammatillista ja sektoreiden välistä toimintaa. Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen liittyy oppimisympäristön ja työ- ja toimintatapojen kehittämiseen, oppilashuollon ja opetuksen tukipalvelujen kehittämiseen ja kouluruokailuun.

- **Toimintamalleja** kouluyhteisön terveyden edistämiseksi on esitelty Terveyden edistämisen keskuksen sivuilla www.tekry.fi/ > Toiminta > Koulun terveyden edistäminen > Toimintamalleja koulun terveyden edistämiseksi ja Terve koulu.
- Opetushallitus ja Stakes tekevät määräajoin toistuvaa oppimisympäristöjen terveys- ja hyvinvointiseurantaa. Hankkeessa kehitetään kunnille yhtenäistä ja suunnitelmallista terveyden edistämisen **vertailutietojärjestelmää**. Näistä on tietoa osoitteissa <http://info.stakes.fi/TedBM/FI/kyselyt/oppimisyhteisot.htm> ja <http://info.stakes.fi/TedBM/FI/index.htm>.

- Terveysteen liittyviä **aineistoja ja tehtäviä** on koottu osoitteeseen www.edu.fi/teemat/keke > Teemat > Terveys.

Yhdenvertaisuus ja syrjinnän ehkäisy

Koulun toimintakulttuurin tulee tukea tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä tunnistaa ja ehkäistä kaikenlaista syrjintää.

- Euroopan yhdenvertaisten mahdollisuuksien teemavuotena 2007 ja Euroopan kulttuurien välisen vuoropuhelun teemavuotena 2008 **lisätään tietoisuutta** vähemmistöjen ja vammaisten ihmisten oikeuksista, vahvistetaan syrjinnän vastaisia toimia sekä lisätään väestöryhmien keskinäistä arvostusta ja yhteenkuuluvuutta poistamalla stereotyyppisiä käsityksiä, ennakkoluuloja ja väkivaltaa. Näistä on tietoa osoitteessa www.yhdenvertaisuus.fi/suomi/teemavuosi_2007/.
- Suomi eteenpäin ilman syrjintää -hankkeessa on tuotettu erilaisia **vähemmistö- ja syrjintäkysymyksiin** liittyviä aineistoja: www.yhdenvertaisuus.net/seis-koulutusmateriaali/. Sivuilta löytyy syrjintään liittyvää perustietoa ja ideoita oppitunnin kokoamiseen, pohdintatehtäviä ja harjoituksia.
- **Kaikki erilaisia, kaikki samanarvoisia** -nuorisokampanjan aineistoja on osoitteessa www.keks.fi/.
- Unicef on julkaissut opettajille suunnatun oppaan **”Kaverina kaikille”** syrjinnän estämiseksi. Se on saatavilla seuraavassa osoitteessa: www.unicef.fi/files/unicef/pdf/UNICEF_Kaverina_kaikille.pdf tai <http://w3.wsoy.fi/opit/unicef/>.
- Monipuolinen sivusto **erilaisuudesta** meillä ja muualla löytyy osoitteesta www.ihmisoikeudet.net.
- Perustietoa **seksuaalisen suuntautumisen** ja sukupuolisuuden moninaisuudesta on osoitteessa www.seta.fi > Meitä on moneksi > Koulutus.

Osallistava toimintakulttuuri

Demokratia ja toimiva kansalaisyhteiskunta perustuvat osallistumistaitoisten ja vaikuttamishaluisten ihmisten varaan. Monipuoliset osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet kouluissa ja oppilaitoksissa tukevat kasvua aktiivisiksi ja vastuullisiksi kansalaisiksi ja mahdollistavat kokemusten saamisen kansalaisvaikuttamisesta.

- **Ideoita osallistumis- ja vaikuttamisjärjestelmien kehittämiseen** löytyy osoitteesta www.edu.fi/teemat/keke > Teemat > Opetus ja arki > Vaikuttava osallistuminen osaksi koulutyötä.
- Valtikka on opetusministeriön toteuttama nuorten **verkko-demokratiahanke**. Sen sivuilta osoitteesta <http://www.valtikka.fi> löytyy vinkkejä osallistamiseen. Myös **Lasten ja nuorten foorumissa** osoitteessa www.edu.fi/hankkeita/Inf kehitetään osallistavaa toimintakulttuuria.
- Lasten ja nuorten osallisuushankkeen **käytäntöpakki**, jonne on koottu paikallishankkeissa tuotettuja hyviä käytänteitä, löytyy osoitteesta www.edu.fi/SubPage.asp?path=498,24009,24538,24539,70680.
- Vallakas on kuntalaisille suunnattu **osallistumisen käsikirja**. Se tarjoaa käytännön neuvoja ja ideoita osallistumiseen ja esittelee osallistumisen monia muotoja. Vallakas löytyy osoitteesta www.kunnat.net/k_perussivu.asp?path=1;29;192;124767.
- **Kansalaisvaikuttamisen monista keinoista** kerrotaan kootusti sivuilla www.kansanvalta.fi/Etusivu/Kansalaisvaikuttaminen.
- **Osallistumisesta elinympäristön suunnitteluun** löytyy lisätietoa oppaasta ”Kun haluat vaikuttaa osallistu elinympäristösi suunnitteluun”, <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=3717@lan=fi>. Vuorovaikutteisen suunnittelun ja ympäristön tutkimuksen metodipaketti löytyy osoitteesta www.tkk.fi/Yksikot/YTK/koulutus/metodikortti/Methodit.html.

- **Yksilön vaikutusmahdollisuuksista** Saaristomeren suojelussa kerrotaan osoitteessa www.ymparisto.fi/default.asp?node=12944&lan=FI. **Vuorovaikutuksen lähtökohdista** ympäristövaikutusten arvioinnissa kerrotaan sivuilla www.ymparisto.fi > SOVA tukiaineisto > Arvioinnin osatehtävät > Vuorovaikutuksen järjestäminen.
- Kerhokeskus koulutyön tuki ry kehittää ja tuottaa palveluja ja sisältöjä kerho- ja opetustoimintaan, aamu- ja iltapäivätoimintaan, harrastetoimintaan sekä kulttuuri- ja tiedekasvatukseen. Osallisuutta ja lasten ja nuorten kuulemista edistetään yläluokille suunnatussa **Nuorten parlamentti hankkeessa**, www.kerhokeskus.fi/.
- **Järjestöjen kouluvierailut ja muu järjestöyhteistyö** avaa näkymiä kansalaisyhteiskunnan järjestötoimintaan www.edu.fi/teemat/keke > Kumppanit > Järjestöt.
- Otakantaa.fi on **avoin keskustelufoorumi**, jossa voi kommentoida valtionhallinnon hankkeita. Osoite on www.otakantaa.fi.

Koulurakennus

Koulut ovat alueensa merkittäviä rakennuksia ja toiminnallisia solmukohtia. Rakennukseen liittyvä kulttuuriperintö on osa paikallista kulttuuri-identiteettiä. Rakennukseen liittyvät materiaalit sekä rakenteelliset ja toiminnalliset ratkaisut vaikuttavat viihtyvyyteen, terveyteen, ekologisuuteen ja taloudellisuuteen, ja ne antavat puitteet sosiaaliselle kanssakäymiselle. Koulurakennuksella on merkittävä vaikutus hyvinvointiin ja paikallisen väestön kohtaamismahdollisuuksiin.

- Oman koulun **havainnointiin, tutkimiseen ja oppimiseen** liittyviä aineistoja on osoitteessa www.edu.fi/projektit/tammi/kerrokoulustasi/.

- **Arkkitehtuurin** opetusta tukevaa aineistoa ja tehtäväpankki löytyy osoitteesta www.arkkitehtuurikasvatus.fi/ ja tietoa **vanhoista rakennuksista** ja niiden korjaamisesta on osoitteessa www.rakennusperinto.fi.
- **Rakennusperinteestä ja kulttuuriympäristöstä sekä rakennusten terveellisyydestä, ylläpidosta ja korjauksesta** on tietoa sivuilla www.ymparisto.fi > Maankäyttö ja rakentaminen.

Koulupiha

Hyvin suunniteltu koulupiha on monien mahdollisuuksien oppimisympäristö sekä viihtyisä, aktivoiva ja turvallinen toiminta-alue välitunneilla ja vapaa-aikana.

- Koulupihan käytöstä **oppimisympäristönä** on julkaistu opas Mannerheimin Lastensuojeluliitossa (Koulupihan mahdollisuudet -opas).
- Koulupihan **kestävästä suunnittelusta ja toteutuksesta** löytyy ideoita Porin kouluagendasta www.pori.fi/ysto/kouluagenda/piha/index.html. Vuosi 2008 on kansallinen Vihervuosi, jonka tavoitteena on edistää pihojen ja viheralueiden viihtyisyyttä sekä ympäristökasvatusta www.vihervuosi.fi.
- Nuori Suomi ylläpitää lähiliikuntapaikkojen verkkosivustoa sekä toteuttaa Koulupihat kuntoon -ohjelmaa. Sivuilla on oppaita, raportteja ja tietoa koulupihojen käytöstä lasten ja nuorten **lähiliikuntapaikkoina**, www.nuorisuomi.fi/liikuntapaikat.

Liikkuminen

Suomalaiset tekevät keskimäärin kolme matkaa vuorokaudessa. Matkoista töihin, kouluun, ostoksille, harrastuksiin ja asioille kertyy keskimäärin 45 km päivässä. Liikkumismuotojen valinta on keskeinen osa kestävää elämäntapaa. Ratkaisuilla on huomattava merkitys ympäristöön, terveyteen, turvallisuuteen, vireyteen ja talouteen.

- Liikkumiseen ja liikenteeseen liittyviä **aineistoja ja tehtäviä** löytyy sivuilta www.edu.fi/teemat/keke > Teemat > Liikenne.
- **Liikkuva-hanke** on 13–19-vuotiaille suunnattu hanke, jonka tavoitteena on lisätä liikenneturvallisuutta ja edistää ympäristöystävällisiä ja terveellisiä liikkumistapoja www.nuortenakatemia.fi/note.
- ELLI eli elinympäristö ja liikenne **-tietopaketti** kertoo elinympäristön ja liikenteen välisestä vuorovaikutuksesta <http://www.mintc.fi/www/sivut/suomi/ymparisto/elli/>.
- Liikunnan **ympäristövaikutuksiin**, liikkumistavan valintaan sekä kestävään liikenteeseen liittyvää tietoa ja esimerkkejä löytyy Motivan verkkopalvelusta www.motiva.fi/fi/kuluttajat/liikkuminen.
- Ohjattu liikkuminen luonnossa, retkeily ja suunnistus kehittävät vastuullista luontosuhdetta ja terveyttä. Esimerkiksi Luonto-Liitto organisoii monipuolisia **luonnossa liikkumisen muotoja**, www.luontoliitto.fi. Jokamiehen oikeuksia ja luontoretkeilykohteita löytyy myös osoitteesta www.ymparisto.fi > Minä ja ympäristö.
- **Luontoliikunta** on myös hyvä mahdollisuus lisätä oppiaineiden välistä yhteistyötä www.edu.fi > Perusopetus > Liikunta > Laatu liikkuntakasvatukseen > Opetusmateriaalit eri lajeista > Luontoliikunta.

4.

VOIMAA KUMPPANUUDESTA

Uusia ratkaisuja kestävien toimintatapojen omaksumiseen etsitään kaikilla toimialoilla. Ideoiden ja asiantuntemuksen yhteiskäyttö nopeuttaa kehittämistyötä ja jalkauttaa ideat nopeammin laajempaan käyttöön. Seuraavassa on esitelty kouluille ja oppilaitoksille mahdollisia yhteistyökumppaneita. Kumppanuudet paikallisella, alueellisella, valtakunnallisella ja globaalilla tasolla laajentavat oppimisympäristöä ja monipuolistavat kokemuksellista oppimista.

Kunnallinen yhteistyö

Kuntien eri sektoreille on nimetty kestävä kehityksen vastaavia. Kunnat ovat laatineet paikallisagendoja, jotka ohjaavat niiden kestävä kehityksen mukaista toimintaa. Agendatyö kokoaa yhteen kunnan eri sektoreiden toimijat. Paikallisagendoissa on usein määritelty kunnan kestävä kehityksen kasvatuksen suuntaviivat ja tavoitteet. Oman kunnan paikallisagendaa voi tiedustella kunnan ympäristötoimesta.

- **Järvenpäässä** kestävä kehityksen mukaisia toimintatapoja kehitetään kaikkien hallinnonalojen yhteishankkeessa, Järkevä-hankkeessa. Hankkeen ohjausryhmään kuuluu kaupunginvaltuutettuja ja virkamiehiä. Työn tuloksena on syntynyt Järkevä-ohjelma, joka hyväksyttiin valtuustossa vuonna 2004. Kaikki toimialat ovat nimenneet ympäristövastaavat, ja he ovat luoneet Järkeväpelisäännöt eli kestävä kehityksen ohjelmat. Kaikille työyksiköille tehdään vuosittain kysely Järkevien toimintatapojen noudattamisesta. Hankkeella on myös vapaaehtoisia ympäristölähettätiläitä, jotka käyvät tapahtumissa kertomassa kestävästä toimintatavoista. Lisätietoja Järkevästä löytyy sivuilta www.jarvenpaa.fi/sivustot/jarkeva/index.tmpl?sivu_id=306.

- Koulut voivat olla aloitteellisia kunnan kestävän kehityksen yhteistyöverkostojen luomisessa tai jo olemassa olevien verkostojen toiminnassa.

Yhteistyö ympäristötoimen kanssa

Kunnan ympäristötoimella ja alueellisilla ympäristökeskuksilla on monenlaisia ympäristön tilaa koskevia tiedostoja ja suunnitelmia. Alueellisten ja paikallisten tietojen lisäksi ne tarjoavat asiantunte-
musta koulujenkin kehittämishankkeisiin ja paikallisten oppimateri-
aalien laatimiseen ja ne järjestävät vierailuja.

- **Alueellisten ympäristökeskusten** yhteystiedot löytyvät osoitteesta www.ymparisto.fi.
Minä ja ympäristö -osio sisältää vinkkejä moniin kestävän kehityksen teemoihin.
- **Oman kunnan ympäristötoimen** nettisivut ovat tärkeä linkki paikallisiin hankkeisiin, tiedostoihin ja toimijoihin.

Yhteistyö maankäytön suunnittelijoiden kanssa

Maankäytön suunnittelu ja kaavoitus luovat edellytykset kestäville yhdyskunnille. Alueiden osoittaminen erilaisille toiminnoille luo pohjan yhdyskuntien toimivuudelle, viihtyisyydelle ja elinvoimaisuudelle.

- Maankäyttöön voi vaikuttaa ottamalla yhteyttä kaavoittajaan, osallistamalla kaavatilaisuuksiin tai esittämällä kaavasta mielipiteen. Lisätietoja **kaavoituksesta ja osallistumisesta** löytyy ympäristöministeriön sivuilta www.ymparisto.fi/ > Maankäyttö ja rakentaminen ja www.sll.fi/luontojaymparisto/maankaytto.

Yhteistyö kulttuuritoimen ja kirjastojen kanssa

Paikalliseen kulttuuriin perehtyminen ja sen toteuttamiseen osallistuminen avaavat näköaloja luovuuteen, nykykulttuurin ja kulttuuriperinnön olemukseen. Paikalliskulttuurin tuntemus tukee kulttuuri-identiteetin kehittymistä ja paikallisyhteisöön juurtumista. Se on pohja, jolle kestäväää tulevaisuutta rakennetaan.

Kirjasto on suomalaisten suosikkikulttuurilaitos, ja useimmilla kunnilla ja kouluilla onkin oma kirjastonsa. Kirjastoammattilaiset ohjaavat tiedon moninaisille lähteille, niin kirjojen, lehtien kuin erilaisten tietokantojen käyttöön. Suurimmilla kirjastoilla on myös omat verkkosivunsa. Kirjastojen sähköiset verkkohakupalvelut auttavat kysyjää tiedon lähteille. Kirjastoista avautuu näköaloja oppisisältöjen syventämisen lisäksi monen kulttuurimuodon tuotoksiin.

- **Suomen Tammi** -verkoston sivuilta löytyy materiaalia kulttuuri-perintöopetukseen
www.edu.fi/SubPage.asp?path=498,24009,24538,60241.
- **Lähde** on Opetushallituksen luovuus- ja kulttuurikasvatuksen edistämishanke, jossa on kehitetty yhteistyötä koulujen ja oppilaitosten, koulutuksen järjestäjien ja eri alojen kulttuuritoimijoiden sekä muiden rinnakkaisten hankkeiden kanssa www.edu.fi/SubPage.asp?path=498,24009,24538,33875.
- **Taikalamppu** on valtakunnallinen lastenkulttuuriverkko, jolla on mm. ympäristökurssseja. Se on osoitteessa www.taikalamppu.fi.
- Osoitteessa www.kirjastot.fi on mm. **tiedonhaunportti, pääsy tietokantojen äärelle sekä Kysy kirjastonhoitajalta -palvelu**. Koulukirjastonhoitajilla on oma yhdistyksensä, jonka kautta saa myös apua: www.suomenkoulukirjastoyhdistys.fi.

Yhteistyö paikallismedian kanssa

Paikallismedia käsittelee kestävän kehityksen haasteita ja tiedottaa asioista eri toimijoiden näkökulmista. Myös koulut ja oppilaitokset voivat paikallislehtiä ja -radiota hyödyntäen tiedottaa toiminnastaan, tapahtumistaan ja projekteistaan ja näin nostaa keskusteluun kestävän kehityksen edistämiseen liittyviä kysymyksiä. Paikallismedialle kannattaa toimittaa tiedote koulun toiminnasta. Hyvät käytännöt voivat median kautta levitä laajemmin kunnan muidenkin toimijoiden keskuuteen. Valtakunnallista mediaa on vaikea saada kiinnostumaan paikallisista tapahtumista, mutta valtakunnalliset koulu yhteistyöprojektit auttavat siinä.

- Ideoita **yhteistyömuotoihin ja toimintatapoihin** saa Opetushallituksen nettisivuilta www.edu.fi > Aihekokonaisuudet > Viestintä ja mediataito. Opetushallituksen Me ja media -projektissa koulut toteuttivat yhdessä jonkin ulkopuolisen tahon kanssa kansalaisvaikuttamiseen liittyvän mediaprojektin. Mediakasvatuksen uuden portaalin www.mediakasvatus.fi avulla pääsee mediakasvatusmateriaalin äärelle.
- Tärkeitä osoitteita ovat www.sanomalehdet.fi ja www.aikakauslehdet.fi.

Yhteistyö nuorisotoimen kanssa

Nuorisotoimi edistää nuorten hyvinvointia ja osaamista monin tavoin. Se on mukana mm. organisoimassa ja resursoimassa nuorten vapaa-ajanaktiviteettejä ja järjestötoimintaa.

- **Kunnan Internet-sivuilta** näkee, mitä tukea ja toimintaa nuorisotoimi omassa kunnassa tarjoaa. **Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssi ry** on valtakunnallinen nuorisotyön palvelu- ja vaikuttajajärjestö, joka käsittelee mm. ajankohtaisia ympäristökysymyksiä. Sen toimintaa on osoitteessa www.alli.fi/.

Yhteistyö sosiaali- ja terveystoimen kanssa

Hyvinvoinnin edellytysten kehittämiseen tarvitaan moniammatillista osaamista. Kouluterveydenhoidon ammattilaisten avulla aukeaa yhteys muuhun sosiaali- ja terveystoimeen. Yhteistyö sosiaali- ja terveyssektorin henkilöstön kanssa tuo uutta osaamista kouluhyvinvoinnin kehittämiseen. Tutustuminen oppilaiden ja opiskelijoiden kanssa kunnan sosiaali- ja terveystoimiin avaa näköaloja yhteiskunnan hyvinvointipalveluihin. Vierailut päiväkodeissa ja vanhainkodeissa auttavat ymmärtämään elinkaaren vaiheita.

- Laukaassa **sosiaaliseen yhteisvastuuseen** harjaannutaan kouluissa. Siitä on tietoa osoitteessa www.yhdessaelamaan.fi/ > Laukaan malli.

Metsäyhteistyö

Metsä tarjoaa lukuisia teemoja harjoitella ekologisten, taloudellisten, kulttuuristen ja sosiaalisten näkökulmien yhteensovittamista. Metsäsektorilla yhteistyökumppaneita löytyy runsaasti.

- Metsähallituksen luontopalveluiden osoitteesta <http://www.luontoon.fi> löydät **ajankohtaiset tiedot lähes kaikista Suomen luontokohteista**, kuten luonnonsuojelualueista ja kansallispuistoista, sekä tietoja retkeilymahdollisuuksista.
- Luonto-Liiton metsäryhmä toimii laajasti **metsänsuojelussa**, ja sen toimintaan ovat kaikki nuoret tervetulleita. Osoite on www.luontoliitto.fi/metsa/.
- Suomen Latu on **ulkoilun ja retkeilyn asiantuntija**. Se järjestää mm. metsäaiheista koulutusta. Se myös koordinoi Suomen Metsämörri-toimintaa ja järjestää siihen liittyvää koulutusta. Osoite on www.suomenlatu.fi.

- Suomen metsäyhdistys on kerännyt **metsä- ja puuopetuksen tueksi** Metsän oppimispolku verkkopalvelun: www.oppimispolku.fi/metsa_suomi/polku.nsf/. Metsä vastaa -verkkopalvelussa on runsaasti **ideoita metsäyhteistyöhön**: www.metsavastaa.net/index.cfm?docID=3087.

Maatilayhteistyö

Maaseudun viljelymaisema on oleellinen osa suomalaista kulttuuri-perintöä ja identiteettiä. Omakohtainen kosketus maatalan elämään ja toimintaan on luonteva keino lujittaa siteitä maaseutuun, lisätä ymmärrystä kulttuurin luontoperustasta ja osoittaa ihmisen riippuvuus luonnosta ja omasta elinympäristöstään. Maatila oppimisympäristönä voidaan hyödyntää eri tavoin. Toteutustapoja voivat olla maatilavierailut, luokkaretket, oman puutarhapalstan hoito lähimaatilalla, aktiivinen osallistuminen maatalan töihin tai maatilaleirikoulu.

- Maa- ja elintarviketalouden-tutkimuskeskuksessa on kehitetty maaseutulähtöistä kestävän kehityksen kasvatusta sekä **leirikoulu- ja että paikallistason yhteistyötä** varten. Maatilaleirikoulut sopivat hyvin kaupunkikouluille. Niistä löytyy tietoa osoitteesta www.agronet.fi/leirikoulu.
- Maaseutukoulut voivat luoda pitkäaikaisia **yhteistyösuhteita** lähellä sijaitsevien **maatilojen kanssa**, lisätietoa osoitteessa www.agronet.fi/maalleoppimaan.
- **Maatalouden esittelypuistossa** Elonkierrossa Jokioisilla osoitteessa www.mtt.fi/elonkierto voi tutustua maatalouden historiaan, nykyyteen ja tulevaisuuteen. Puistossa järjestetään opastettua toimintaa myös koululaisryhmille. Opetusmaatilat toimivat myös kestävän kehityksen edistäjinä, www.virtuaali.info.
- **Maatalousmuseot** kertovat maatalouden merkityksestä suomalaisen kulttuurin kannalta. Esimerkiksi Suomen maatalousmuseo Sarka on tehnyt nettisivuilleen kouluyhteistyötä tukevan koululaispaketin, joka löytyy osoitteesta www.sarka.fi.

Luontokoulu yhteistyö

Luonto- ja ympäristökoulut täydentävät ja tukevat koulujen ympäristökasvatustyötä. Ne järjestävät luontokoulupäiviä lapsille ja nuorille sekä kurseja, retkiä ja yleisötapauksia kaikenikäisille. Ne järjestävät ammattikasvattajien täydennyskoulutusta, konsultoivat kasvattajia ympäristökasvatukseen liittyvissä asioissa ja tarjoavat heidän käyttöönsä oppimateriaaleja ja välineistöä.

- Suomen **luonto- ja ympäristökoulujen** yhteystiedot ja perustiedot niiden toiminnasta löytyvät osoitteesta www.luontokoulut.fi.

Työelämäyhteistyö

Yhteistyö työelämän kanssa avaa näköaloja tuotteiden ja palvelujen tuottajien todellisuuteen. Vierailut, yhteistyöhankkeet, työssä oppimisen jaksot ja erilaiset kesätyökokemukset antavat mahdollisuuden nähdä, miten ympäristövastuu ja yhteiskuntavastuu toteutuvat työelämässä.

- Työelämään tutustumisen eli TET-jakson aikana on mahdollista saada näkökulmaa työelämään ja lisäksi yritysten ympäristövastuullisuuteen: www.tat.fi/tet/ ja www.peda.net/veraja/tori/.
- **Kokemuksia koulu-yritysyhteistyöstä** on koottu Pielisnetin yrittäjyys- ja ympäristöosioon, osoitteeseen <http://pielisjoenkoulu.jns.fi/pielisnet/esittely.html>.
- Työvoimatoimiston Nuorten sivut auttavat **opiskelualan ja ammatinvalinnan suunnittelussa**: www.mol.fi/mol/fi/01_tyovoimapalvelut/03_w_01_nuoret/index.jsp.

Yhteistyö järjestöjen kanssa

Kansalaisyhteiskunnassa järjestötoiminnalla on suuri merkitys. Lähes kaikilla kestävä kehityksen teema-alueilla toimii järjestöjä, ja niillä on kestävä kehityksen opetukseen liittyviä hankkeita. Järjestöjen voima on niiden tuoreissa näkökulmissa, käytännön ratkaisuja etsivässä toimintatavassa, nuorekkuudessa ja innossa. Järjestöjen rooli on tärkeä päätöksenteossa, ja ne ovat väylä mielipiteen ilmaisulle ja vaikuttamiselle.

- Suomen Ympäristökasvatuksen Seura toimii ympäristökasvattajien työn tukena välittäen tietoa ja **kooten yhteen alan toimijoita**. Seura järjestää vuosittain valtakunnalliset Ympäristökasvatuspäivät, julkaisee Ympäristökasvatus-lehteä ja järjestää mm. Vihreä lippu-ohjelman kurseja. Lisätietoa osoitteesta www.ymparistokasvatus.fi.
- Nuorten Akatemia on nuoriso- ja liikuntajärjestöjen yhteistyöjärjestö, joka tarjoaa kouluille keskitetysti monen eri alan **kouluvierailuja, kilpailuja, tukea projekteihin sekä yhteistyömahdollisuuksia** muiden koulujen kanssa. Kirjautu sisään osoitteessa www.nuortenakatemia.fi/note.
- Luonto-Liitolla on **Itämeri-, ilmasto- ja metsälähettiläitä**, jotka tekevät kouluvierailuja ja sen **kerhot** voivat toimia luonto- ja ympäristövaikuttajina kouluissa. Osoite on www.luontoliitto.fi.
- WWF järjestää tempauksia ja **tapahtumia** kouluille, opettajien koulutustilaisuuksia sekä esimerkiksi talkootoimintaa perinneympäristöjen ennallistamiseksi: www.wwf.fi.
- Partiolaisten toiminta ja kasvatusavoitteet kytkeytyvät suurelta osin **luontoon, luontoretkeilyyn ja ympäristöön**. Suomen Partiolaisten toiminnasta löytyy tietoa osoitteesta www.partio.fi.
- Tietoa näistä ja muista **järjestöistä ja kouluyhteistyöstä** on osoitteessa www.edu.fi/teemat/keke > Kumppanit > Järjestöt.

Globaali yhteisvastuu

Kansainväliset verkostot avaavat kestäväen kehityksen kysymyksiin laajempia ja uusia näkökulmia. Vaikka ensisijaiset haasteet vaihtelevat alueittain, kaikkien elämäntapa vaikuttaa kaikkien hyvinvointiin ja maapallon ympäristön tilaan.

- ENO, Environment Online, on **kestävän kehityksen kansainvälinen verkkokoulu**, jossa yli sadan maan opiskelijat opiskelevat ympäristöteemoja ja tuottavat tietoa omasta ympäristöstään kaikkien jaettavaksi. Lisää tietoa ENO-ohjelmasta löytyy osoitteesta <http://eno.joensuu.fi/suomeksi>.
- **Kansainvälisyyskasvatus** pitää sisällään ympäristö-, ihmis- oikeus-, monikulttuurisuus- ja rauhankasvatusta. Kansainvälisyyskasvatus ohjaa globaaliin yhteisvastuuseen. Kansainvälisyyskasvatuksen kouluttajat, materiaalit ja tapahtumat on koottu yhteen sivustolle www.kansainvalisyyskasvatus.net.
- **Globaali-ikkuna** avaa näkymän maailmaan kulttuurin, liikkuvuuden, ympäristön, talouden ja politiikan kautta ja sisältää näihin teemoihin liittyviä tehtäviä. Osoite on www2.edu.fi/globali-ikkuna/.
- Ihmisoikeudet.net toimii tukena **ihmisoikeuksien** sisällyttämisessä kouluopetukseen. Sivustoa voi käyttää myös itseopiskeluun. Osoite on www.ihmisoikeudet.net.
- Monenlaisia **näkökulmia globalisaatioon** löytyy sivuilta www.globalisaatio.net.
- Toimiva yhteys kehitysmaiden kouluihin voi avautua ystävyyskoulun kautta tai osallistumalla **kummilapsitoimintaan** esim. osoitteissa www.plan.fi/toiminta/kummitoiminta tai www.kummi.fi.
- Toiminta kansainvälisissä projekteissa ja verkostoissa auttaa hahmottamaan globaalia toimintaympäristöä. **Tietoja kansainvälisistä verkostoista** löytyy esimerkiksi osoitteesta www.edu.fi/teemat/keke > Projektit.

5.

VASTUUKYSYMYKSET KOULUN ULKOPUOLISESSA TOIMINNASSA

Koulun ulkopuolella tapahtuva oppiminen edellyttää huolellista etukäteissuunnittelua myös vastuiden ja valvonnan osalta. Opiskeluun osallistuvalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön myös silloin, kun opiskellaan oppilaitoksen ulkopuolella. Oppilaiden valvontavastuu ulottuu kaikkeen koulun järjestämään toimintaan.

Huolellinen turvallisuussuunnittelu ja tehokas valvonta varmistavat virikkeellisen oppimistapahtuman ja ehkäisevät tapaturmien syntyä. Ongelmien ja vahinkojen välttämiseksi pitää huomioida mm.

- sään ja kohteen edellyttämä vaatetus
- turvallinen liikkuminen
- kohteen erityisvaatimukset käyttäytymisen ja turvallisuuden näkökulmasta
- tarvittavien valvojien määrä.

Opetuksen järjestäjän tehtävänä on taata turvallinen opetusympäristö kaikessa koulun toiminnassa. Oppilaitoksen rehtori vastaa siitä, että opettajat ovat toimineet asianmukaisesti vierailuja suunniteltaessa ja niitä toteutettaessa. Opettajat vastaavat opetustilanteessa toiminnan fyysisestä ja psyykkisestä turvallisuudesta.

Turvallisuusvaatimukset ja vastuukysymykset ovat samanlaisia kaikessa koulun ulkopuolisessa toiminnassa. Opetushallituksen nettisivuilla käsitellään vastuukysymyksiä uimaopetuksen järjestämisen osalta osoitteessa www.edu.fi > Perusopetus > Liikunta > Uimaopetus turvallisemmaksi. Seurakunnat ovat laatineet yksityiskohtaiset turvallisuusohjeet seurakuntien retki- ja leiritoimintaa varten: www.evl.fi/kkh/to/kkn/turvallisuusohjeet06.pdf.

6.

KOULUJEN KOKEMUKSIA

Kouluissa ja oppilaitoksissa on kehitetty monia hyviä tapoja opiskella kestävyttä ja muuttaa arjen toimintatapoja kestävämmiksi. Seuraavassa esitellään mielenkiintoisia kokemuksia erilaisista tavoista toteuttaa kestävä kehityksen moninaisia teemoja. Myös Opetushallituksen kestävä kehityksen verkkopalvelun (www.edu.fi/teemat/keke) osiossa Opsista arkeen esitellään koulujen ja oppilaitosten kokemuksia.

Keke-työn organisoiminen suuressa oppilaitoksessa

Hankevastaava Anu Salo,
Savon ammatti- ja aikuisopisto

Savon ammatti- ja aikuisopisto on yksi Suomen suurimmista toisen asteen oppilaitoksista. Sitä ylläpitää Savon koulutus kuntayhtymä. Savon ammatti- ja aikuisopisto tarjoaa ammatillista koulutusta kymmenellä eri paikkakunnalla Pohjois-Savossa. Oppilaitoksessa on 8 000 opiskelijaa ja 1000 henkilökunnan jäsentä.

Savon ammatti- ja aikuisopistolla on pitkät perinteet luonnonmukaisen tuotannon opetuksessa Muuruvedellä sekä ammattitehtäiden keke- ja luomuneuvonnassa EkoCentriassa. Matkailu- ja ravitsemisalan yksikkö Savonia Kuopiosta on mukana Vihreä Lippu-ohjelmassa. Sama yksikkö on saanut myös Okka-säätiön ylläpitämän Oppilaitosten ympäristösertifikaatin kesällä 2007.

Savon ammatti- ja aikuisopistossa huomioitiin Suomen kestävä kehityksen toimikunnan koulutusjaoston valtakunnallinen tavoite, jonka mukaan kaikkiin koulutusorganisaatioihin laaditaan kestävä kehityksen toimintaohjelma vuoteen 2010 mennessä. Liikkeelle lähdettiin Sakkea kohti -hankkeen avulla.

Sakkea kohti -hanke on Savon ammatti- ja aikuisopiston sisäinen kestävä kehityksen kehittämishanke. Se ohjaa ja koordinoi kestävä kehityksen toimia. Sen tavoitteena on yhdenmukaistaa kaiken oppilaitoksessa annettavan opetuksen ympäristökasvatustyö samalle tasolle koulutusyksiköstä ja toimialasta riippumatta.

Sakkea kohti -hankkeen koordinoimana on luonnonvara- ja ympäristöalan, matkailu-, ravitsemis- ja talous- sekä elintarvikealan tulosalueella aloitettu kestävä kehityksen toimintasuunnitelman ja seurantajärjestelmän luominen. Tavoitteena on, että toiminnan suunnittelun ja toteutuksen toimintamallit ovat ekologisia alkutuotannosta kuluttajaan saakka.

Käytännön työ aloitettiin valitsemalla tulosalueen jokaiseen koulutusyksikköön kekevästä ja keketiimit opetushenkilöstöstä, tukipalveluista sekä opiskelijoista. Keketiimien ensimmäisenä tehtävänä oli ympäristökatselmusten laatiminen, jossa selvitettiin silloinen tilanne ja kehittämistarpeet.

Oppilaitoksella on kuntayhtymätason ympäristöohjelma, johon jokaisen yksikön keketiimi on laatinut omat tavoitteet, vastuut ja aikataulut. Ympäristöohjelman tavoitteena on saada energian, veden ja paperin kulutus hallintaan sekä tehostaa jätteiden lajittelua ja saada sekajätteen määrää pienemmäksi. Ohjelmassa on kiinnitetty huomiota ympäristövastuullisiin hankintoihin ja kuljetuksien ympäristövaikutusten vähentämiseen sekä viihtyvyyteen ja turvallisuuteen.

Hankkeen aikana työn laajuus on selkiytynyt, ja samalla on todettu, että kestävä kehityksen ajatuksen vieminen yhdeksi oleelliseksi osaksi arkipäivän toimintaa edellyttää jatkuvaa tukea ja koordinaointia. Se takaa, että kestävään kehitykseen tähdätään kaikilla toiminnan tasoilla.

Savon koulutuskuntayhtymän hallitus hyväksyi vuonna 2006 ympäristöpolitiikan, joka toimii oppilaitoksen ympäristötoimintojen arvoperustana sekä opetuksessa että arkikäytännöissä. Ympäristöpolitiikka osoittaa, että oppilaitoksen johto on sitoutunut ympäristötyön kehittämiseen.

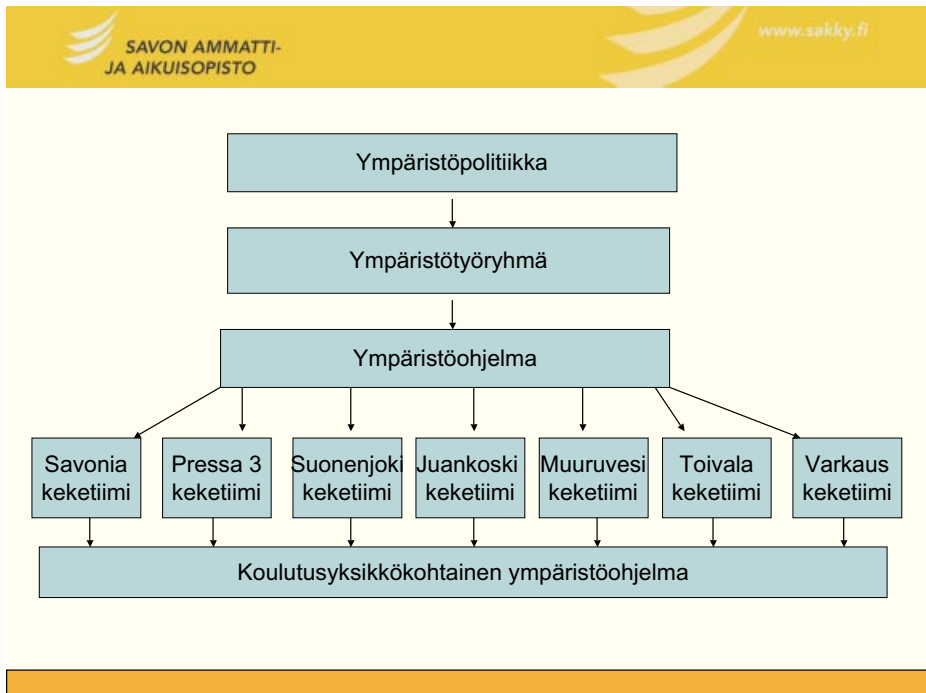
Savon ammatti- ja aikuisopistossa toimii ympäristötyöryhmä, jonka tehtävänä on asettaa yhtenäiset vuosittaiset tavoitteet kestävä kehityksen käytännön työlle koko oppilaitoksen näkökulmasta. Työryhmän tehtävänä on lisäksi tutkia, miten kestävä kehityksen

toimenpiteet viedään käytäntöön, ja selvittää resurssit ja henkilöstön koulustarpeet. Ympäristötyöryhmä hyväksyy suunnitelmat oppilaitoksen johdolla. Oppilaitoksessa palkitaan vuosittain ympäristöaktiivisin opiskelija ja henkilöstön edustaja.

Suomen Ympäristöopisto Sykli järjesti Kestävä kehitys oppilaitoksessa -koulutuksen Savon ammatti- ja aikuisopiston opetus- ja tukipalveluhenkilöstölle. Koulutuksen tavoitteena oli vaikuttaa henkilöstön asenteisiin ja toimintatapoihin. Koulutuksen myötä vahvistui henkilöstön motivaatio ja osaaminen ympäristöasioiden kehittämisessä. Henkilöstölle on suunniteltu myös oppilaitoksen sisäistä koulutusta hyödyntäen oppilaitoksessa olevaa ympäristöalan osaajien ja kouluttajien asiantuntemusta.

Lisätietoja: anu.salo@sakky.fi, www.luomukeskus.net, www.ekocentria.fi

Kuva: Anu Salo.

Ympäristönhallinta Savon ammatti- ja aikuisopistossa.

Ympäristöraadin koko kuntaa koskeva ympäristöteko

Opettaja ja ympäristöraadin jäsen Lena Ahlroth,
Sjundeå svenska skola

Sjundeå svenska skola sijaitsee Siuntiossa läntisellä Uudellamaalla. Koulussa on noin 170 vuosikurssien 1–6 oppilasta. Koulu on ollut kiinnostunut ympäristöasioista pitkään, ja vuodesta 2002 olemme olleet mukana Vihreä lippu -ympäristöohjelmassa. Vihreässä lipussa ovat mukana sekä oppilaat että henkilökunta. Demokraattisesti valittu ympäristöraati, jossa oppilailla on enemmistö, suunnittelee ja ohjaa toimintaa.

Olemme käsitelleet eri vuosina jäte-, vesi- ja lähiympäristöteemaa. Tarkkojen loppuraportointien jälkeen olemme jännittäneet Vihreän lipun saamiseksi tarvittavien kriteerien täyttymistä. Joka kerran olemme onnistuneet tehtävässämme, ja saatuaamme Vihreän lipun kolme kertaa teimme anomuksen saadaksemme pysyvän käyttöoikeuden Vihreään lippuun. Myös tässä onnistuimme! Vihreän lipun pysyvä käyttöoikeus ei merkitse sitä, että ympäristöasioissa voi alkaa laiskotella päinvastoin se merkitsee sitä, että on jatkuvasti seurattava ja kehitettävä koulun ympäristöajattelua.

Kun lukuvuotena 2006–2007 jätteet olivat toista kertaa aihealueenamme, aloimme pohtia ympäristöraadissa, mitä sellaista voisimme tehdä, joka hyödyttäisi useampia siuntiolaisia kuin vain itse koulua. Päädyimme konkreettiseen parannukseen, jonka halusimme toteuttaa. Halusimme saada Siuntioon keräyspaikan tyhjille maitopakkauksille.

Olimme Rosk'n Rollin alueelliseen jätekeskukseen tekemämme opintokäynnin yhteydessä saaneet tietää, että Paperinkeräys-yhtiöt hoitavat pakkausten keräyksen. Ympäristöraati kirjoitti marraskuussa 2006 Paperinkeräys-yhtiöille kirjeen, jossa esitettiin maitopurkkien keräysastian saamista Siuntioon. Perustelimme toivettamme ja kerroimme, että siuntiolaiset ovat innokkaita jätteiden lajittelijoita ja että monet uusista kuntalaisista ovat tottuneet maitopurkkien keräykseen aikaisemmilla kotipaikkakunnillaan pääkaupunkialueella. Koska naapurikunnissa Kirkkonummella ja Lohjalla on keräysastioita, arvioimme, että astioita tyhjentävä auto ajaa Siuntion halki tyhjennysreitillään.

Jokainen neuvoston jäsen allekirjoitti juhlallisesti Paperinkeräys-yhtiölle lähetettävän aloitteen. Lähetimme sen myös tiedoksi kunnanjohtajalle, sivistystoimenjohtajalle, ympäristönsuojelusihteerille ja Siuntion tekniselle johtajalle.

Muutaman viikon kuluttua saimme Paperinkeräys-yhtiöiltä kirjeen, jossa luvattiin selvittää asiaa. Tämä tuntui mielenkiintoiselta, mutta samalla uskoimme, ettei asiaa voisi järjestää. Saimme tietää, että keräysastian sijoittaminen on kannattavaa, kun alueella asuu vähintään 10 000 asukasta. Siuntiossa on noin 5 500 asukasta.

Siksi olimme erityisen iloisia saadessamme tammikuussa tiedon siitä, että Paperinkeräys on suostunut toiveeseemme ja yhtiö oli jo tuonut keräysastian Siuntioon! Yhtiö perusteli päätöstään sillä, että Siuntio oli sen kuljetusreitillä varrella, mutta se myönsi myös, että tiettyä merkitystä oli sillä, että aloite oli tullut Vihreän lipun koululta.

Mikä ilouutinen! Tunsimme voineemme todella vaikuttaa asiaan, joka on hyödyksi kaikille siuntiolaisille. Lisäksi opimme nyt, että keräyspaikkaa ei ole tarkoitettu ainoastaan tyhjiille maito- ja muille juomapurkeille, vaan myös muille pakkausmateriaaleille kuten kekssi- ja muropaketeille, jauho- ja sokeripusseille, WC- ja talouspaperi-

Kuva: Satu Holmlund.

Ympäristöraadin lapset esittelevät yleisinä pakkausten keräysastiaa.

rullille, kaljapakkauksille, pizzalaatikoille, kopiopaperin kääreille ja paljolle muulle. Suuri osa kotitalouksien roskista voidaan siis laittaa keräykseen ja käyttää uudelleen! Jo meidän pienestä koulustamme tulee 200 tyhjää maitopakkausta joka viikko. Näemme konkreettisen hyödyn myös koulun omassa jäteastiassa, joka ei enää täyty niin nopeasti.

Ympäristöraadin aloite johti tällä kertaa konkreettiseen ympäristötötekoon, ja nyt keräysastia on ”keskellä kylää” muiden keräysastioiden joukossa. Uutinen kiiri omassa koulussa, mutta myös yleisölle lehdistötiedotteiden avulla. Reippaita oppilaitamme haastateltiin sekä suomen- ja ruotsinkielisiin paikallislehtiin että radioon.

Tuntuu hyvältä, kun voi tuoda myönteisiä uutisia koulumaailmasta aikana, jolloin suuri osa uutisista käsittelee leikkauksia ja resurssipulaa.

Ympäristöraadin jäsenet ovat huomispäivän päättäjiä jo pienestä pitäen tottuneita vaikuttamaan lähiympäristöönsä demokraattisella tavalla.

Kiertävä luontokoulu

**Luontokoulunopettaja Kim Suomalainen ja
lehtori Markku Tossavainen,
Jyväskylän maalaiskunnan luontokoulu**

Jyväskylän maalaiskunnan koululaitoksessa on ollut luonto- ja leirikoulutoimintaa lähes koko peruskoulun ajan, mutta kunnan oman luontokoulun perustaminen ja virallistaminen luontokouluksi antoi asiaan uutta puhtia. Luontokoulu on tällä hetkellä osa kuntamme koululaitoksen perustoimintaa ja noudatettava opetussuunnitelma kytkeytyy kunnan omaan opetussuunnitelmaan. Luontokouluopettaja on ollut mukana laatimassa kunnan opetussuunnitelmaa ja on tarvittaessa mukana kehiteltäessä erilaisia koulutoimen sisäisiä projekteja ympäristökasvatuksen ja kestävän kehityksen alalla. Hän on yhteyshenkilö kunnan ympäristötoimistoon, maakunnan ympäristökeskukseen ja muihin luontokouluihin.

Luontokouluopetus saavuttaa kaikki kuntamme oppilaat useita kertoja kouluvuosien aikana. Oppilaita opastetaan liikkumaan luonnossa, tuntemaan kasveja ja eläimiä sekä keräämään sieniä ja marjoja.

He oppivat samalla luonnossa selviytymistä ja sosiaalisia taitoja, ottamaan huomioon myös toiset, kantamaan vastuunsa ja huolehtimaan omasta ympäristöstään.

Luontokoulutoiminnan perustana on kummiluokkatoiminta. Tänä vuonna kummiluokkina ovat maalaiskunnan kaikki ekaluokkalaiset. Heille luontokouluopettaja on laatinut opetuspaketin, jota toteutetaan koko lukuvuoden ajan. Tarkoituksena on antaa mahdollisimman hyvä alku ympäristökasvatukselle.

Opetusta annetaan muillekin koululaisryhmille. Kaikki kuudennen luokat saavat arvokkaan opetuspaketin melonnasta ja vesiturvallisuudesta. Yläkouluille on tällä hetkellä varattu viisi luontokoulupäivää kullekin. Tarvittaessa luontokouluopettajan työpanosta voidaan käyttää myös lukio-opetuksessa.

Luontokouluumme on toimintavuosien aikana hankittu välineistöä, jota koulut voivat halutessaan lainata ja käyttää omassa opetuksessaan. Pääasiassa välineistö on kuitenkin kiertävän luontokouluopettajan käytössä. Luontokoululla on melonta- ja vesiturvallisuusopetusta varten yksitoista kanoottia sekä talviretkeilyä ja -kalastusta varten lumikenkiä, kairoja, pilkkejä, ahkio ja verkkoja. Myös vesien ja maaperän tutkimiseen löytyy erilaista laboratorio- ja kenttävälineistöä mikroskooppista planktonhaaviin. Luontokoulun välineistöluettelo on nähtävissä koulumme kotisivuilla.

Luontokoulu tarjoaa myös opettajille ja muulle henkilöstölle koulutusta, joka lisää omaa osaamista tai työssä jaksamista. Ohjaajien resurssien mukaan on mm. vesiturvallisuuskoulutusta annettu myös kunnan ulkopuolisille henkilöstöryhmille.

Opetuksessa pyritään noudattamaan mahdollisimman paljon kestäväen kehityksen periaatteita. Jo itse opetus tähtää koulujen oman lähiympäristön käyttöön opetuksessa; ei tarvitse mennä ”merta edemmäs kalaan” luonto- ja ympäristökasvatuksen työtä tehtäessä. Kunnan oma leirikeskus on kaikkien koulujen helposti saavutettavissa, suurelle osalle kouluista polkupyörämatkan päässä. Koulutoimen ruokahuollon kanssa on kehitelty kestäväen kehitykseen soveltuvia ratkaisuja. On luovuttu esimerkiksi kertakäyttöpakkauksista ja mehutetroista.

Luontokouluopettajan viran vakinaistaminen on antanut hyvät lähtökohdat toiminnan pysyvyydelle ja myös opettajan työn kehittä-

miselle. Kunnan sivistystoimen budjetissa oleva pieni määräraha välineistön hankintaan ja koulutukseen on tärkeä. Tavoitteena on jatkaa kouluja tukevaa luonto- ja ympäristökasvatuksen opetusta. Luontokoulutoiminnalla on ohjausryhmä, joka suunnittelee toimintaa, huolehtii yhteydenpidosta päättäjiin ja ulkopuolisiin tahoihin, hoitaa talouden seurannan ja hankinnat sekä huolehtii osittain opetusvälineistöstä. Lisäksi toiminnassa on mukana erikoisosajia kuten melonnan- ja köysitoiminnanohjaajia.

Luontokoulun olemassaolo kunnassamme on nähtävä vahvuutena ja erinomaisena esimerkkinä osaamisesta ja halusta toimia lasten ja nuorten ympäristö- ja luontokasvatuksen puolesta. Se on hieno esimerkki myös hallintovirkamiestemme halusta tukea luonto- ja ympäristökasvatusta.

Lisätietoja: Jyväskylän maalaiskunnan luontokoulun kotisivuilta osoitteesta <http://peda.net/veraja/jklmlk/luontokoulu>.

Kuvar: Kim Suomalainen

Tutkimuksia luontokoulussa.

Kuvitettu ja kuviteltu aika pohjoisessa

Kuvataidekoulun johtaja Anita Lallo,
Rovaniemen taidekoulu

Rovaniemen kuvataidekoulu on taiteen perusopetuksen oppilaitos, joka antaa laajan oppimäärän mukaista taiteen perusopetusta. Koulun opetussuunnitelmassa painotetaan paikallisuutta, pohjoisuutta ja yhteistyötä muiden koulujen kanssa. Rantavitikan yhtenäinen peruskoulu tarjoaa Rovaniemen alueen yläkoululaisille kuvataidepainotteista opetusta. Rovaniemen kuvataidekoulu, Rantavitikan peruskoulu, Arktinen keskus ja Lapin maakuntamuseo perustivat Opetushallituksen Lähde-hankkeen osahankkeen ”Kuvitettu ja kuviteltu aika pohjoisessa”. Tavoitteena on ollut tukea pohjoisten alueiden nuorten identiteetin kehittymistä. Pohjoisen elämänmuodon tunteminen ja arvostaminen auttaa ymmärtämään ympäristön erityisluonteesta syntyvää kulttuuriperintöä ja sen jatkuvuutta nykypäivänä sekä tulevaisuudessa.

Hankkeen teemat, mennyt aika, nykypäivä ja tulevaisuus, ovat olleet sekä projektin oppilaiden että kuvataidekoulun koko opetuksen teemoina kahden vuoden ajan. Ensimmäisen lukuvuoden aikana kouluissa tutkittiin pohjoisen alueen kulttuuriperintöä ja menneisyyttä kivikaudesta 1900-luvulle. Teemoja käsiteltiin taiteen eri keinoin. Liikuttiin ajassa kuvitellen ja kuvittaen elämää mm. kivikaudella. Oppilaat työstivät kiveä, opettelivat vanhoja työtapoja ja tutustuivat museoiden tietovarantoihin Rovaniemellä ja mm. Yli-Iin Kierikkikeskuksessa.

Seuraava lukuvuosi suuntasi lähimenneisyydestä nykypäivään ja tulevaisuuteen. Projektin aikana tutustuttiin myös pohjoisen perinteeseen elinkeinoon, poronhoitoon ja sen väkevään kuvaajaan, sodankyläläiseen taiteilijaan Andreas Alariestoon. Kuvataiteilijoista myös pohjoisen vahvaa taiteilijaa Reidar Särestöniemeä lähestyttiin monella tavalla, käymällä Kittilän Särestössä, tutustumalla syksyllä 2005 Rovaniemen taidemuseossa olleeseen laajaan taiteilijan töitä esittelevään näyttelyyn ja katsomalla Rosa Liksomien tekstiin pohjautuva Reitari-näytelmä Rovaniemen teatterissa. Reidar Särestöniemeen ovat tutustuneet kaikki kuvataidekoululaiset ja Rantavitikan koulun oppilaista myös kuvataideluokkaa laajempi joukko.

Nykypäivän taiteilijoista oppilaat tapasivat mm. kuvataiteilija Helena Junttilan, jonka ateljeessa vierailtiin keväällä 2006. Matkaa tehtiin täällä pohjoisessa, mutta projektin lopuksi otimme etäisyyttä kotiseutuun ja piipahdimme Helsinkiin tutkimaan, miltä taide ja kulttuuri näyttävät sieltä käsin. Ateneum tarjosi maamme kuvataiteen kultakauden kierroksen ja Sinebrychoffin museossa oppilaat sukselsivat draaman keinoin 1800–1900-luvun taide-elämään. Nykyaiteen museossa ARS06 palautti sekä oppilaat että opettajat tämän päivän taiteen ja elämän todellisuuteen. Osa oppilaista työsti kokemuksensa teoksiksi ja kertomuksiksi.

Hankkeessa valmisteltiin Matkalla-näyttely, joka kertoo kahden vuoden aikana kuljetusta yhteisestä matkasta. Kaikki kuvataidekoulun oppilaat ovat olleet mukana myös Tulevaisuuden rovaniemeläinen -näyttelyssä, jossa oppilaat työstivät ajatuksensa muotokuviksi vaalimainostelineisiin eri puolille Rovaniemeä.

Kuva: Anita Lailo

Tulevaisuuden rovaniemeläinen. Rovaniemen kuvataidekoulun 6–19-vuotiaiden oppilaiden näkemyksiä.

Kansainvälinen yhteistyö sosiaalisen vastuun herättäjänä

Rehtori Arja Korhonen ja opettaja Eira Bani,
Kyrölän koulu, Järvenpää

Kyrölän koulu on vajaan 300 oppilaan alakoulu Järvenpäässä. Aloitimme lukuvuoden 2001 syksyllä kaksi yhteistyöprojektia ghanalaisen Hon kaupungin koulujen kanssa.

Akbwe -ystävyyttä ja ymmärrystä -projektin tarkoituksena oli löytää Hon kaupungista sopiva yhteistyökoulu kummikoulutoimintaa varten. Sopiva kummikoulu löytyi, ja aloitimme afrikkalaiseen kulttuuriin tutustumisen päivänavauksen, teemapäivien ja vanhemmille järjestetyn Afrikka-illan merkeissä. Koulumme oppilaiden, vanhempien sekä opettajien Afrikka-tietämys laajeni, ja se johti väistämättä ennakkoluulojen vähenemiseen ja kansainvälisyyteen kasvamisen alkuun. Monille koulumme oppilaista tämä oli ensimmäinen lähikosketus afrikkalaiseen kulttuuriin ja mustaan väestöön, ja kiinnostus oli ilmeinen. Opettajiemme vierailu kummikouluun toi vahvistusta asiallemme, myös ghanalaiset oppilaat ja opettajat olivat hyvin kiinnostuneita kuulemaan meidän kulttuuristamme ja jatkamaan kummikoulutoimintaa.

Toinen projektimme, Kansainvälisiä viestintätaitoja, painottui enemmän viestinnän ja tietotekniikan puolelle. Tavoitteena oli saada kirjeenvaihtokavereita Ghanasta ja yrittää järjestää sähköpostiyhteys koulujemme välille. Samalla motivaatio kielenoppimiseen lisääntyisi, kun tulisi todellinen tarve käyttää vierasta kieltä. Kummikoulussa vierailun yhteydessä pyysimme ghanalaisia oppilaita kirjoittamaan kirjeitä oman koulumme oppilaille. Saimme kirjeet mukaamme paluumatkalle Suomeen ja oppilaillemme oli iloinen yllätys saada kirjekaverit näin nopeasti. Sähköpostiyhteyden luominen koulujemme välille alkoi myös pikkuhiljaa hahmottua. Ghanalaisessa kummikoulussamme ei ole resursseja vielä pitkään aikaan hankkia omaa tietokonetta saatikka sitten tietokonealuokkaa, mutta keskustelumme vieressä sijaitsevan ammattikorkeakoulun (Ho Polytechnic) rehtorin kanssa toi pientä toivoa asiaan. Rehtori suhtautui positiivisesti toivomukseemme, että ala-asteen oppilaat voisivat tulevaisuudessa käyttää ammattikorkeakoulun tietokonealuokkaa sähköpostitarkoituksiin.

Varsinaisten projektien päätyttyä (2005) yhteistyö jatkuu edelleen. Etenkin opettajavierailut puolin ja toisin avarsivat näkökulmia ghanalaisesta ja suomalaisesta koulutuksesta. Käymme oppilas- ja opettajatasolla edelleen kirjeenvaihtoa sekä jonkin verran sähköpostikeskustelua. Joka vuosi koulumme vanhempainyhdistyksen järjestämän rusettiluistelutapahtuman tuotto lähetetään Ghanaan ja myös opettajat ja oppilaat voivat osallistua ghanalaisen kummikoulumme toiminnan tukemiseen. Myös Järvenpään kaupunki on aloittanut yhteistyön Hon kaupungin kanssa.

Kansainvälisyyteen kasvaminen, vieraiden kulttuurien ymmärtäminen, ystävystyminen ja suvaitsevaisuuden lisääminen alkavat tehokkaimmin ennakkoluulottomista ja tiedonhaluisista lapsista ja nuorista sekä heidän opettajistaan. Lapsiensä kautta myös vanhemmat uskaltavat mukaan uuteen ja kiinnostavaan asiaan.

Vanhemmat opiskelijat opettavat nuorempia tuntemaan luontoa

Ympäristöyhdistyksen vapaaehtoistyöntekijä ja ympäristövalvonnan työntekijä Laura Räsänen

Elämän vesi -hankkeessa Järvenpään koululaisille oli järjestetty useampana vuonna toukokuuisia retkipäiviä Lemmenlaakson luonnonsuojelualueelle. Hankkeen päätyttyä eivät alakoulujen ja ympäristövalvonnan resurssit yksin riittäneet retkien järjestämiseen. Retkien jatkumisen mahdollisti se, että mukaan retkille ja jo niiden suunnitteluun saatiin yhteiskoulun kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisia oppilaita, jotka olivat ottaneet valinnaisaineekseen biologian, sekä lukiolaisia, jotka suorittivat ympäristöekologian ja maantieteen kenttätutkimuksen kursseja.

Tavoitteena oli tarjota kaikille kaupungin viidesluokkalaisille metsäretki toukokuussa Lemmenlaakson luonnonsuojelualueelle. Päivien suunnittelu aloitettiin syksyllä Järvenpään koulujen ympäristöryhmässä. Yläkoululaiset ja lukiolaiset saivat metsäopetusta ympäristöyhdistyksen vapaaehtoiselta sekä luokassa että maastossa. Samalla suunniteltiin yhdessä pisteitä. Opettajat ja kunkin pisteen pitäjät kantoivat vastuun pisteiden toteutuksesta ja niissä tarvittavis-

ta välineistä. Lisäksi alakoulun rehtori hoiti retkien aikataulutuksen ja etukäteistiedotuksen.

Retkipäivinä opettajat toivat autoilla tarvittavan välineistön ja nuotiopuut metsään. Rasteilla pohdittiin muun muassa linnunpönttöjen metsään viemisen tarpeellisuutta, etsittiin metsän ja puiston eroja, tutustuttiin lajeihin ja tutkittiin kaloja, myös avattuina, sekä eläydyttiin kivistä elämään Keravanjoen varrella. Yläkoulun ja lukion oppilaat, opettajat ja ympäristövalvonnan edustaja kantoivat vastuun rastitehtävistä sekä niissä tarvittavasta välineistöstä. Jokaisella pisteellä oli vähintään kaksi pitäjää.

Viidennen luokat oli puolitettu ryhmiksi. Ryhmät lähtivät liikkeelle 15 minuutin välein. Tämä aikataulutus todettiin hyväksi. Reiteille lähettäjät kertoivat metsässä liikkumisen sääntöjä ja huolehtivat siitä, että kaikki lähtivät ajallaan. Oli myös sovittu, kehen voi ottaa yhteyttä yllättävissä tilanteissa tai hätätapauksissa.

Kaikki saapuivat paikalle polkupyörillä. Vain välineistön kuljetukseen käytettiin autoa.

Kuva: Laura Räsänen

Lemmenjokiakson luonnonsuojelualueen keväistä kauneutta.

Sosiaalinen kestävyys ja vertaissovittelu

Lehtori Raija Teider,
Espoon yhteislyseon koulu ja lukio

Espeen yhteislyseon koulun ja lukion kestävä kehityksen ohjelman laatiminen alkoi, kun koulu lähti mukaan Baltic 21E -pilotihankkeeseen vuonna 2003. Hankkeessa kestävä kehitystä pyrittiin tarkastelemaan laajasti, eri osa-alueet huomioiden. Nyt koululla on oma toimiva ohjelma, jonka jatkuvuudesta huolehtii vuosittain valittava keke-ryhmä.

Opettajakunta piti sosiaalisesti kestävä kehitystä erityisen tärkeänä osa-alueena. Sosiaalisen kestävyuden edistämiseksi on panostettu kovasti kouluviihtyvyyteen. Lukiolaisten käytössä on aula, josta löytyy pöytiä, tuoleja ja sohva. Lisäksi tietokoneita saa aina käyttää pyytämällä opettajia avaamaan luokkia. Luottamuksen ilmapiiriä ja turvallisuuden tunnetta halutaan vaalia.

Kiusaamisen ehkäisyyn on panostettu ja ristiriitoja sovitellaan Vertaissovittelu- eli VERSO-toiminnalla. Vertaissovittelu on Suomen Punaisen Ristin luoma toimintamalli ristiriitatilanteiden ratkottuiksi. Sovittelussa oppilaat ratkovat ongelmia keskenään siten, että ennalta määritellyn kaavan mukaan ulkopuolinen, kolmas osapuoli ohjaa vuoropuhelua ristiriitatilanteen osapuolten välillä.

Kokemukset VERSO-toiminnasta Espoon yhteislyseossa ovat hyviä. Vertaissovittelu ei ole helppoa, mutta tuottaa usein tulosta paremmin kuin opettajien puuttuminen asiaan. Parasta on juuri se, että sovittelu tapahtuu oppilaiden kesken. On tapauksia, joissa vertaissovittelu on ainoa tapa hoitaa ongelmatilanne.

Osallistumisen aktivointi osa lukiokoulutusta

Rehtori Mette Godenhjelm,
Langinkosken lukio, Kotka

Langinkosken lukio on valtakunnallinen erityislukio, jonka erityistehtävänä on ympäristökasvatus. Ympäristölinjan lisäksi Langinkoskella toimii tavallinen yleissivistävä lukio, kuvataidepainotus sekä urheilijakoulutus.

Lukion ensimmäinen kestävän kehityksen toimintaohjelma laadittiin vuonna 2000, ja sitä on päivitetty myöhemmin. Vuonna 2006 lukio sai OKKA-säätiön ympäristösertifikaatin. Haasteena on toteuttaa aiempaa tiiviimmin kestävän kehityksen toimintaohjelman sisältöä koulun arjessa.

Langinkoski on ollut mukana monissa erilaisissa projekteissa. Vuonna 2003 koulu liittyi Baltic 21E -pilottikouluksi tavoitteena luoda opiskelijoille mahdollisuuksia osallistua paikalliseen yhteistyöhön elinympäristön puolesta. Opettajat ja opiskelijat ideoivat yhdessä niin sanotun osallisuusverkon, johon kuuluu kymmenen opiskelijoiden näkökulmasta tärkeää kohdetta eri puolilla Kotkaa. Jokaisessa kohteessa on yksi tai useampi yhteistyökumppani.

Joka oppiaineen puitteissa on kehitetty mahdollisuuksia hyödyntää osallisuusverkkoa osana opetusta. Liikunnassa kartoitetaan läheisen urheilukentän korjaustarpeita ja talkoillaan korjattavia kohteita kuntoon. Vieraisa kielissä kirjoitetaan Langinkosken luonnonsuojelualueista, teemapäivinä kunnostetaan luonnonsuojelualan puulajipuistoa, kuvataiteessa tutkitaan kahvilaelämää sosiaalisena ilmiönä jne. Hanke sai innostuneen vastaanoton sekä opettajilta että opiskelijoilta ja yhteistyökumppaneilta. Pää tavoitteena on toimintamalli osallistumisen niveltämisestä osaksi opetusta.

Maankäytön suunnitteluun osallistuminen

Opettaja Soili Paavola,
Lintulaakson koulu, Espoo

Lintulaakson alakoulu sijaitsee Espoon Lintuvaarassa. Vastavalmistunut koulu aloitti toimintansa elokuussa 2003 ja lähti saman tien mukaan kestävän kehityksen Baltic 21E -hankkeeseen. Tämä hanke toteutettiin koulussa osallistumalla läheisen Pajuniityn alueen rakentamisen suunnitteluun.

Pajuniitty on puolen kilometrin etäisyydellä koulusta oleva 45 hehtaarin kokoinen luonnontilainen niitty- ja metsäalue. Pajuniityyn suunniteltiin rakennettavaksi 1 700 asukkaalle pientaloja.

Koulun tavoitteena oli luoda kestävän kehityksen arvoille rakentava ja niitä edelleen välittävä hanke, rakentaa oppilaiden osallista-

misjärjestelmä osaksi kouluarkea, hankkia koululle ulkopuolisia yhteistyökumppaneita, antaa oppilaille välineitä ja kokemuksia yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta sekä kehittää heidän ympäristönlukutaitoaan. Lisäksi opettajat halusivat oppia osallistumaan kasvatamista.

Hankkeen puitteissa tehtiin yhteistyötä alueen kaavoittajan eli Espoon kaupunkisuunnittelukeskuksen, aluetta suunnittelevan arkkitehtitoimiston ja alueen rakennuttajan kanssa.

Arkkitehti kertoi koululaisille Pajuniityn suunnittelusta ja haastoi heidät mukaan suunnittelemaan aluetta. Alueelle oli tehty tätä ennen retkiä ja sen luontoa tutkittu. Koska Pajuniitty oli Lintuvaaran asukkaiden virkistyskäytössä ja osalle lapsista tuttu leikki- ja ulkoilupaikka, suhtauduttiin sen rakentamiseen myös kriittisesti. Lapset kyselivät arkkitehdiltä paljon siitä, miksi alue pitää rakentaa.

Kouluun perustettiin Pajuniitty-paja, jossa luokkien käytössä oli askartelu- ja rakentelumateriaaleja. Opettajien työryhmä valmisti kahdessa eri mittakaavassa olevia pienoismallipohjia alueesta. Näihin luokat oman valintansa mukaan suunnittelivat leikkilaineita, kortteleita tai koko aluetta kokonaisuudessaan. Eskarilaiset ja ekaluokkalaiset rakensivat jätemateriaaleista ihannetaloja ja neljäsluokkalaiset suunnittelivat alueen nimistöä. Sekä rakentajilta että Espoon kaupungin aluearkkitehdiltä saatiin alueesta karttoja ja vinkkejä pienoismallien toteuttamistapoihin. Espoon kaupungin nimistösuunnittelijat antoivat opettajille opastusta nimien suunnittelun ohjaamiseen.

Tämän lisäksi koulussa muokattiin yhteiset, kymmenen kohdan Hyvä ympäristö -kriteerit. Nämä luotiin ensin keskustelemalla luokissa, jonka jälkeen luokkien edustajat jakoivat ideansa koulun edustajiston kokouksessa. Näistä ideoista koottiin kriteeristö, jonka edustajat esittelivät muulle koululle, ja aiheesta keskusteltiin vielä koko koulun kokouksessa.

Tämä kriteeristö ja oppilaiden työt koottiin koulun vihkiäisjuhlan yhteydessä pidettyyn näyttelyyn. Yhteistyökumppaneiden edustajat kävivät tutustumassa näyttelyyn. Lopuksi pidettiin paneelikeskustelu, jossa edellä mainitut kanssamme yhteistyötä tehneet aikuiset sekä rakennusyhtiön toimitusjohtaja olivat mukana. He antoivat palautetta lapsille tehdystä työstä, ja kukin luokka oli valmistellut

panelisteille yhden kysymyksen esitettäväksi. Lapset toivoivat, että heidän töitään oikeasti käytettäisiin suunnittelussa, ja kysymykset koskivat erityisesti lasten toimintojen kannalta keskeisten rakennus- tai ympäristökohteiden toteutumista.

Koulun johtokunta kokosi lasten töiden pohjalta ehdotuksen kaavaluonnoksen kehittämiseksi. Opettajakunta sai tukea ja kannustavaa palautetta Baltic 21E -hankkeen veräjiltä ja kouluttajilta. Kaikkein palkitsevinta oli nähdä, mihin kaikkeen lapset pystyvät sekä huomata, miten kokonaisvaltainen lähiympäristön merkitys heidän elämänsä kannalta on ja miten tarkkoja havaintoja he ympäristöstään voivat tehdä.

Kuva. Sääli Paavola

Lasten suunnitelma Pajuniityn rakentamisesta.

Kansainvälinen toiminta avaa näköaloja ympäristökysymysten globaalille ymmärtämiselle

Opetusneuvos Lea Houtsonen, Opetushallitus,
Suomen ENSI-hankkeen maakoordinaattori

Kansainvälisessä ENSI-hankkeessa (Environment and School Initiatives) kehitetään ympäristökasvatusta kansainvälisesti, kansallisesti ja alueellisesti yhteistyössä opettajien, tutkijoiden ja hallintoviranomaisten kanssa. Suomi on ollut ENSI-hankkeessa mukana sen perustamisesta alkaen eli vuodesta 1986. Hankkeessa on 20 suomalaista koulua ja oppilaitosta. Opetushallitus koordinoi hankkeen kansallista toimintaa. ENSI-hankkeen projektit, julkaisut ja tapahtumat löytyvät verkkosivuilta osoitteesta <http://www.ensi.org/>.

ENSI-hankkeessa kiinnitetään huomiota lähiympäristön hyödyntämiseen ympäristökasvatuksessa sekä yhteistyöhön yhteiskunnan eri toimijoiden kanssa. ENSI-hanke tukee koulujen pyrkimyksiä kehittää erityisesti oman ympäristön tilan ja sen ongelmien tutkimista. Tärkeää on se, että oppilaat ymmärtävät ympäristökysymysten laajoja yhteyksiä ja myös niiden globaalien merkityksen. Tavoitteena on, että oppilaat saavat sellaisia valmiuksia, joita he tarvitsevat toimissaan aloitteellisesti ja luovasti omassa ympäristössään ja yhteiskunnassa.

Hankkeen toimintaideologiaa suunnitellaan kansainvälisellä tasolla yhteisissä kokouksissa. Kehittämisteemat työstetään ENSI:n jäsenmaissa yhdessä tutkijoiden, opettajien ja hallintovirkamiesten kanssa. Suomessa ENSI-opettajat kokoontuvat kahdesti vuodessa yhteisiin työseminaareihin. Tapaamisten välillä työskennellään yhteistoiminnallisessa oppimisympäristössä Knowledge Forum -ohjelmaa hyväksi käyttäen. ENSI-koulujen opettajille on järjestetty myös kansainvälisiä täydennyskoulutustilaisuuksia. Niissä eri maiden opettajat ovat vaihtaneet näkemyksiä yhteisistä teemoista sekä suunnitelleet yhteisiä ympäristökasvatusprojekteja.

Tutkimustoiminta tukee ENSI-verkon toimintaa. Eri maiden ENSI-tutkijat tapaavat yhteisissä kokouksissa, ja hankkeesta on julkaistu lukuisia julkaisuja ja tutkimusartikkeleita. Yksi hankkeen tärkeimmistä yhteistyöprojekteista on ollut laatukriteerien laatiminen kestävän kehityksen kasvatuksen kouluille. Laatukriteerit on luokiteltu kolmeen pääryhmään:

- Laatuksiteerit koulun opetus- ja oppimisprosesseille
- Laatuksiteerit koulun menettelytavoille ja organisaation toimintakulttuurille
- Laatuksiteerit koulun ulkopuolelleen luomille suhteille.

Jokainen laatuksiteerien pääryhmä on jaoteltu osa-alueiksi perustelukuvausksineen ja osa-alueita havainnollistavine esimerkkeineen. Laatuksiteerit löytyvät verkkosivuilta osoitteesta <http://www.ensi.org/>

ENSI-hankkeen uusin projekti on nimeltään SUPPORT (Partnership and Participation for a Sustainable Tomorrow). Siinä kehitetään keinoja, joiden avulla koulut voivat osallistua oman elinympäristönsä tilan tutkimiseen ja kehittämiseen yhteistyössä paikallisten viranomaisten ja asiantuntijoiden kanssa tieto- ja viestintätekniikkaa hyväksi käyttäen.

Useat ENSI-hankkeessa mukana olevat opettajat ovat todenneet, että kouluissa on hankkeen myötä voimaannuttu toimimaan kestäväen kehityksen ja paremman ympäristön puolesta. Hanke on tuonut kouluun innostusta ja oppilaille paljon yhteistä toimintaa.

Kuva: Johannes Tschöpka.

ENSI-hankkeen SEED-projektin opettajat kansainvälisellä täydennyskoulutuskursilla.

7. VERKOSTOJA

Kontaktit muihin kouluihin ja oppilaitoksiin, jotka ovat kiinnostuneita samanlaisista asioista, edistävät omaa työtä. Maassamme on monia kestävän kehityksen kasvatuksen problematiikkaa pohtivia verkostoja.

- Erilaisiin ohjelmiin, projekteihin ja hankkeisiin voi tutustua osoitteessa www.edu.fi/teemat/keke > Projektit.
- Hyödyllisiä tiedon- ja kokemustenvaihtoverkostoja koulujen kesken ovat esimerkiksi Helsingin LUMA-verkosto osoitteessa www.helsinki.fi/luma/ ja WWF:n opettajaverkosto, jonka osoite on www.wwf.fi/ymparisto/ymparistokasvatus.
- Erilaiset kestävän kehityksen verkostot ovat tehostamassa yhteistyötään ja muodostamassa alueellisia yhteistyöryhmiä, resurssipankkeja ja kehittämiskeskuksia. Näistä kootaan tietoa osoitteeseen www.edu.fi/teemat/keke > Kumppanit > Alueellisia yhteistyöryhmiä.

8.

VELVOITTEET KESTÄVÄN KEHITYKSEN KASVATUKSEN VAHVISTAMISELLE

Valtakunnalliset opetussuunnitelmien perusteet

Kestävän kehityksen edistäminen on yleissivistävän koulutuksen opetussuunnitelmien perusteissa aihekokonaisuus. Sille on määritelty tavoitteet ja keskeiset sisällöt, ja ne toteutetaan eri oppiaineissa niille luonteenomaisesta näkökulmasta oppilaan kehitysvaiheen edellyttämällä tavalla. Koulun toimintakulttuurin ja yhteisten tapahtumien tulee tukea kestävän elämäntavan omaksumista. Ammatillisessa koulutuksessa alan ympäristöosaaminen kuuluu ammattitaitoon.

Voimassa olevat opetussuunnitelmien perusteet:

- Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet, määräys 64/011/2000, Opetushallitus
- Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteet, määräys 5/011/2004, Opetushallitus
- Perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteet 2004, määräys 1–3/011/2004, Opetushallitus
- Lukion opetussuunnitelmien perusteet 2003, määräys 33/011/2003, Opetushallitus
- Aikuisten perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opetussuunnitelmien perusteet 2004, määräys 4/011/2004, Opetushallitus
- Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteet vuosina 2000–2007, Opetushallitus

Opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteet löytyvät osoitteesta www.oph.fi > Opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteet.

Muut velvoittavat asiakirjat

Suomi on sitoutunut seuraaviin kansainvälisiin strategioihin, joissa linjataan kestävää kehitystä edistävää koulutusta, ja on laatinut omia kansallisia, alueellisia ja paikallisia strategioita ja ohjelmia:

- **YK** julisti vuodet 2005–2014 kestävää kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmeneksi (Decade of Education for Sustainable Development). Tavoitteena on saada kestävä kehitys maailman kaikkien valtioiden opetusjärjestelmiin vuosikymmenen kuluessa.
- **YK:n Euroopan alueelle** on valmisteltu oma tarkennettu strategia vuonna 2005 (UNECE Strategy for Education for Sustainable Development).
- **Opetusministeriö** julkaisi vuonna 2006 strategian ”Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa, Baltic 21E -ohjelman toimeenpano sekä kansallinen strategia YK:n kestävää kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmentä (2005–2014) varten”. Strategiassa käsitellään koko koulutusjärjestelmää ja siinä on myös tutkimusta koskevia toimenpidesuosituksia.
- **Ympäristöministeriön** strategiassa vuodelta 2002 on visioksi asetettu ekotehokas yhteiskunta ja hyvinvointia edistävä elinympäristö. Visio ei toteudu ilman koulujärjestelmän vahvaa panosta kestäväen kehityksen kasvatuksessa. Ympäristöhallinto tukee koulujärjestelmää tässä tehtävässä.
- **Kestävän kehityksen toimikunnan koulutusjaosto** on valmistellut monien hallinnonalojen ja organisaatioiden yhteisen suunnitelman lisätuen suuntaamiseksi kasvattajille, opettajille ja kouluttajille. Kestävän kehityksen toimikunta hyväksyi ”Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategian ja sen toimeenpanosuunnitelman vuosille 2006–2014” maaliskuussa 2006 ja vielä kesäkuussa 2006 osana Kansallista kestäväen kehityksen strategiaa ”Kohti kestäviä valintoja”.
- **Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma** 2007 korostaa kansalaisympäristötietoisuuden lisäämisen tarvetta monissa kohdissa ja ympäristökasvatuksen aseman vahvistamista kaikilla kouluasteilla. Valtionhallintoa veloitetaan ja kuntia kannustetaan laatimaan toimintaansa liittyvät kestäväen kehityksen ohjelmat.

- **Maakuntien ja alueellisten ympäristökeskusten strategiat** ja ympäristöohjelmat velvoittavat niitä koulujärjestelmän tukemiseen.
- **Kuntien omat kestävän kehityksen strategiat** on valmisteltu lähes kaikissa kunnissa. Ne koskevat myös koulujen ja oppilaitosten toimintaa.

Kansainväliset ja kansalliset kestävästä kehityksestä koskevat sopimukset ja prosessit koskevat myös koulutusta. YK:n, OECD:n, EU:n, Itämeren maiden, Pohjoismaiden ja Suomen kestävästä kehityksestä strategioissa ja ohjelmissa kiinnitetään huomiota kasvatuksen ja koulutuksen keskeiseen asemaan kestävästä kehityksestä edistämiseksi.

9.

STRATEGIOIDEN TOIMEENPANO

Opetusministeriön ”Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa Baltic 21E -ohjelman toimeenpano sekä kansallinen strategia YK:n kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmentä (2005–2014) varten” on suunnitelma kaikille kouluasteille kestävä kehityksen edistämisen tehostamiseksi. Kestävän kehityksen toimikunnan koulutusjaoston ”Kestävästä kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategian ja sen toimeenpanosuunnitelman vuosille 2006–2014” kohderyhmänä ovat kasvatukseen ja koulutukseen vaikuttavat päätöksentekijät kaikilla päätöksenteon tasoilla ja hallinnonaloilla.

Strategioiden keskeisiä kehittämiskohteita

Strategioissa määriteltiin valtakunnallisia, alueellisia ja paikallisia kehittämiskohteita. Niiden toimeenpanoa on koordinoitunut ja seurannut muun muassa kestävä kehityksen toimikunnan koulutusjaosto.

- Kestävä kehitys nimetään koulutuspoliittisesti tärkeäksi painopistealueeksi opetusministeriön tutkimuksen ja koulutuksen strategiaan, Opetushallituksen strategiaan, oppilaitosjohdon, opettajien ja työpaikkaohjaajien täydennyskoulutukseen sekä paikallistason strategioihin.
- Muiden hallinnonalojen ja toimijoiden strategioihin ja toimintasuunnitelmiin kirjataan tuki kestävä kehityksen kasvatukselle ja koulutukselle.
- Kootaan alueellisista toimijoista yhteistyöverkostoja ja luodaan jo olemassa olevista organisaatioista kehittämiskeskusverkosto yhteistyössä muiden hallinnonalojen kanssa. Luodaan suunnitelma innovaatioiden keräämiseen, kehittämiseen ja levittämiseen sekä tietojen ja kokemusten vaihtoon verkostojen välillä ja tuodaan siten uusia menetelmiä ja sisältöjä kestävä kehityksen edistämiseen koulutuksessa.
- Kehitetään yhteistyömalleja ja levitetään tietoa tuloksellisista

yhteistyömalleista tavoitteena, että kaikki oppijat saavat kokemuksia osallistumisesta ja vaikuttamisesta kouluissa ja oppilaitoksissa ja että kaikilla kouluilla on toimivia yhteistyömuotoja koulun ulkopuolisten tahojen kanssa vuoteen 2014 mennessä.

- Kartoitetaan kouluissa ja oppilaitoksissa käytettäviä tietolähteitä ja oppimateriaaleja ja arvioidaan niiden käyttökelpoisuutta kestävyden eri ulottuvuuksien yhteensovittamisen ja kestäviin elämäntapoihin ohjaamisen kannalta. Tavoitteena on luoda monipuolinen välineistö ja avoin oppimisympäristö kestävä kehityksen käsittelemiseen kokonaisvaltaisena kysymyksenä. Oppimateriaalien elinkaaren kestävyys ja sopivuus moniammatilliseen työskentelyyn ovat tärkeitä.
- Vuoteen 2014 mennessä oppilaitosten ympäristösertifikaatti on laajennettu käsittämään myös kestävä kehityksen sosiaalinen ja kulttuurinen ulottuvuus. Tavoitteena on, että kaikilla kouluilla ja oppilaitoksilla on vuonna 2010 oma kestävä kehityksen ohjelma ja että 15 prosenttia niistä on saanut ulkoisen tunnuksen tai sertifikaatin kestävä kehityksen toiminnastaan vuoteen 2014 mennessä.
- Seurataan ja arvioidaan strategioissa esitettyjen tukitoimien käynnistymistä sekä osaamisen, oppimisympäristöjen ja kumppanuuksien kehittymistä.

Visiona kestävä elämäntapa kestävässä yhteiskunnassa

Koulutusjärjestelmän visiona ovat kestäväan elämäntapaan sitoutuneet kansalaiset, joiden motivaatiota, tietoja ja taitoja kartutetaan kaikkeen kasvatukseen ja koulutukseen sisäänrakennetulla kestävä kehityksen kasvatuksella. Kestäväan elämäntapaan sitoutuneet kansalaiset kantavat vastuuta elämänkaarensa joka vaiheessa ja erilaisissa tehtävissä uusien kestävien toimintatapojen ja toimintaympäristöjen kehittämistä. He osaavat punnita käytännön tilanteissa valintojen ekologisia, taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia vaikutuksia niin paikallisesti kuin maailmanlaajuisestikin. Kansalaiset muodostavat yhteiskunnan, jossa ihmisten fyysistä, psyykkistä, sosiaalista, kulttuurista ja taloudellista hyvinvointia vaalitaan luonnon monimuotoisuutta ja luonnonvaroja vähentämättä ja luonnon kestävyttä ylittämättä.

Kaikkien toimialojen yhteinen haaste:

Kestävä elämäntapa – kestävä yhteiskunta – kestävä tulevaisuus

Koulujen ja oppilaitosten tulee kasvattaa kansalaisia, jotka kykenevät ja haluavat arvioida kriittisesti nykykäytäntöjä ja uudistaa toimintatapoja kestävimiksi niin omassa elämässään kuin erilaisissa toimintaympäristöissään. Tavoitteena on kestävä elämäntavan oppiminen.

Myös muiden toimialojen tavoitteena on vaalia ihmisten fyysistä, psyykkistä, sosiaalista, kulttuurista ja taloudellista hyvinvointia luonnon monimuotoisuutta ja luonnonvaroja vähentämättä ja luonnon kestävykyä ylittämättä. Tavoitteena on kestävä yhteiskunta.

Vaikka eri toimijat tehtävistään käsin painottavat eri osa-alueita, kestävä tulevaisuuden rakentaminen on kaikkien yhteinen päämäärä. Osaamista ja voimavaroja yhdistämällä tuloksiin pääsy nopeutuu. Kestävä kehityksen teemat tarjoavat monia osapuolia hyödyttäviä yhteistyömahdollisuuksia. Haasteena on yhteistyömuotojen laajentaminen ja kehittäminen.

Opetushallitus/kirjasto
PL 380 (Kumpulantie 3)
00531 Helsinki
Puhelin (09) 774 775 (vaihde)
kirjasto@oph.fi
www.edu.fi/julkaisut
www.edu.fi/teemat/keke